

TARTU ÜLIKOOL
Filosoofiateaduskond
Ajaloo ja arheoloogia instituut
Uusima aja õppetool

Mark Gortfelder

Eesti Sotsialistliku Tööliste Partei mõjutatus Sotsialistlikust Töölisinternatsionaalist
Bakalaureusetöö

Juhendaja: dotsent Jaak Valge

Tartu 2013

Sisukord

SISUKORD	2
SISSEJUHATUS	3
I TAUST	7
1.1. TÖÖLISLIIKUMISE LÕHENEMINE JA SOTSIALISTLIKU TÖÖLISINTERNATSIONAALI LOOMINE.....	7
1.2. SOTSIALISTLIKU TÖÖLISINTERNATSIONAALI ÜLDISED PÕHIMÕTTED JA JUHTIMINE.....	12
1.3. SOTSIALISTLIK LIIKUMINE EESTIS.....	13
1.4. EESTI SOTSIALISTLIKU TÖÖLISTE PARTEI ÜLDISED PÕHIMÕTTED JA JUHTIMINE.....	17
II VÄLISPOLIITIKA	19
2.1. SOTSIALISTLIKU TÖÖLISINTERNATSIONAALI SEISUKOHAD.....	19
2.2. EESTI SOTSIALISTLIKU TÖÖLISTE PARTEI SEISUKOHAD.....	23
III SISEPOLIITIKA JA SOTSIAALKÜSIMUSED	26
3.1. SOTSIALISTLIKU TÖÖLISINTERNATSIONAALI SEISUKOHAD SISEPOLIITILISTES KÜSIMUSTES.....	26
3.2. EESTI SOTSIALISTLIKU TÖÖLISTE PARTEI SEISUKOHAD SISEPOLIITILISTES KÜSIMUSTES.....	31
3.3. SOTSIALISTLIKU TÖÖLISINTERNATSIONAALI SEISUKOHAD SOTSIAALKÜSIMUSTES.....	36
3.4. EESTI SOTSIALISTLIKU TÖÖLISTE PARTEI SEISUKOHAD SOTSIAALKÜSIMUSTES.....	38
KOKKUVÕTE	41
ALLIKAD JA KIRJANDUS	43
SUMMARY	46

Sissejuhatus

Töölisliikumise rahvusvahelistumise vajaduse tunnustamine toimus järk-järgult 19. sajandi jooksul. Oluliseks tähiseks võib seejuures pidada Karl Marxi ja Friedrich Engelsi *Kommunistliku partei manifesti*, mis lõpeb kuulsa hüüdlausega: *Kõige maade proletaarlased, ühinege!* See üleskutse populariseeris arusaama, et käimas on võitlus kodanlaste ning proletaarlaste vahel ja see on oma olemuselt universaalne. Teisisõnu, töölised on edukad üksnes siis, kui nad oma jõud rahvusvaheliselt koondavad. *Manifest* sai programmiliseks aluseks lühiajaliselt eksisteerinud Kommunistide Liidule, mille näol oli tegemist esimese rahvusvahelisusele püüdleva sotsialistlikku organisatsiooniga.

Alles 1889. aastal asutatud Teise Internatsionaali näol oli tegemist eri riikide töölisparteide püsiva ja toimiva liiduga, mis suutis pidada regulaarseid kongresse, välja anda ametlikke resolutsioone ning kasutades oma liikmeserakondade organisatsioone, ametiühinguid ja häälekandjaid, oma eksistentsi ning otsuseid ka tööliste massidele teatavaks teha. Esimene maailmasõda ja sellega kaasnenud poliitilised arengud viisid aga Teise Internatsionaali lõhenemiseni. Moodustati Kommunistlik Internatsionaal ja Sotsialistlik Töölisinternatsionaal, millega vastavalt liitusid ka Eestimaa Kommunistlik Partei ning Eesti Sotsialistlik Tööliste Partei.¹ Kui esimesest sai Nõukogude Liidu välispoliitiline instrument, mille liikmesparteid olid valdavas enamuses väikesed ja jõuetud; siis teisest sai iseseisev organisatsioon, mille liikmeteks oma riikides tugevat positsiooni omanud autonoomsed erakonnad, kes kahe maailmasõja vahelisel perioodil ka enamikes Euroopa riikides valitsemiskoormat kandsid.

Nii ka Eestis olid sotsialistid mitmel korral valitsuses, ühel juhul suisa koalitsiooni juhtiva liikmena. Eesti sotsialistide kujunemine, põhimõtted ning tegemised on varasemalt ajalookirjanduses tähelepanu saanud, kuid küsimuses Sotsialistliku Töölisinternatsionaali ja rahvusvahelise sotsialismi mõjust Eesti Sotsialistlikule Tööliste Parteile on senimaani piirdunud vaid ESTP liikmelisuse äratoomisega nagu Jüri Ant² või lühikeste üldistavate hinnangutega. Olaf Kuuli on oma monograafias väitnud, et Eesti sotsialistid tegid *aktiivset koostööd Sotsialistliku Töölisinternatsionaaliga ning teiste maade sotsialistlike parteidega*.³ Mati Grafi on oma uurimuses Eesti parteisüsteemi tekkest ja arengutest hinnanud, et Eesti sotsialistide seas *leidis poolehoidu Lääne-Euroopa sotsiaaldemokraatlik ideoloogia*.⁴ Samasugune seisukoht on kirjas ka Eesti Ajaloo

1 Kuni 1925. aastani Eesti Sotsiaaldemokraatlik Tööliste Partei.

2 Jüri Ant, *August Rei – Eesti riigimees, poliitik, diplomaat* (Tartu: Rahvusarhiiv, 2012), 106.

3 Olaf Kuuli, *Sotsialistid ja kommunistid Eestis 1917-1991* (Tallinn: O. Kuuli, 1999), 42.

4 Mati Graf, *Parteid Eesti Vabariigis: koos eellooga 1905-1917 ja järellooga 1934-1940* (Tallinn: Tallinna Pedagoogikauilikooli Kirjastus, 2000), 232

VI osas: *ESTP oli Euroopale tüüpiline sotsiaalreformistlik partei.*⁵ Ants Ruusmann on oma kahe maailmasõja vahelise Eesti sisepoliitika ülevaates toonud välja, et *Eesti sotsialistid olid tihedates sidemeis teiste maade sotsialistlike parteidega ning rahvusvaheliste sotsialistlike organisatsioonidega.*⁶ Eduard Laaman näeb ESTP-s samasuguseid arenguid, nagu Euroopa maailmasõja järgses sotsialismis üldse, tõsi küll, tema hinnangul on ESTP kandunud *märksa kaugemale paremale poole, kui enamiku Euroopa sotsialistlikkest erakondadest.*⁷ Veidi põhjalikumalt on Sotsialistliku Töölisinternatsionaali mõjusid Eesti Sotsialistlikult Tööliste Parteile vaadelnud Herbert-Armin Lebbin.⁸ Tema väitel tähendas kuulumine internatsionaali koosseisu, et selle *otsused ja seisukohad olid Eesti Sotsiaaldemokraatlikule Tööliste Parteile aluseks tegevuskava ja poliitilise joone väljatöötamisel. Rahvusvahelise oportunistliku keskuse programmilised materjalid avaldasid ESDTP tegevusele oma mõju.* Lebbini uurimus hiilgab küll faktirohkusega, ent tulenevalt ettekirjutatud ideoloogilistest raamidest võivad tema järeldused olla ideoloogiliselt kallutatud. Nii järgib ta truult tollaegset dogmaatikat, mille järgi nii Eesti kui Euroopa sotsiaaldemokraadid olid *kodanluse abimehe* rollis, kes *süstisid rahvahulkadesse iseseisvuse ja demokraatia uima*, ning kelle mõju all kahjuks ka töölisklassi enamik oli. Samuti on vähe kahe organisatsiooni vaadete ja otsuste otsest kõrvutamist ja seda tehes on piiratud vaid üksikute küsimustega, mida on aga käsitletud ikka osana suures töörahva reetmise narratiivis.

Käesoleva töö keskseks probleemiasetuseks võibki pidada küsimust, kas ja kui palju oli Eesti Sotsialistlik Tööliste Partei mõjutatud Sotsialistlikust Töölisinternatsionaalist ning kuivõrd tunnetati end ühe osana ülemaailmsest tööliste võitlusest. Lisaks kontrollitakse, kas Eesti sotsialistid olid Euroopa sotsialismi⁹ põhisuunast kaldunud paremale, nagu on väitnud Eduard Laaman, või ollakse siiski selle peavoolus (või hoopiski vasemal), ja kui sellele küsimusele ei ole võimalik anda üldist ning ühest vastust, siis kas vähemalt teatud teemavaldkondades või üksiküsimustes on näha mingisugust lahknemist, mingisuguseid eriarvamusi.

Töö on ülesehitatud nii Eesti Sotsialistliku Tööliste Partei kui Sotsialistliku Töölisinternatsionaali kongresside materjalidele. Esimese osas on kasutatud peamiselt Eesti Rahvusarhiivi fondi number 87. Internatsionaali kongresside materjale publitseeris hoolega Eesti sotsialistide häälekandja Rahva

5 *Eesti Ajalugu VI: Vabadussõjast taasiseseisvumiseni*, koos. Ago Pajur, Tõnu Tannberg, (Tartu: Ilmamaa, 2005), 67.

6 Ants Ruusmann, *Eesti Vabariik 1920-1940: Sisepoliitiline areng* (Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikooli Kirjastus: 1997), 25

7 Eduard Laaman, „Erakonnad Eestis“, *Jutustusi endisest Euroopast* (Tartu: Ilmamaa, 2011), 9-109 (42).

8 Herbert-Armin Lebbin, *Sotsiaaldemokratismi pankrot Eestis* (Tallinn: Eesti Raamat, 1970), 106.

9 Sotsialistlik Töölisinternatsionaal püüdis küll tõelisele rahvusvahelisusele, kuid kuna enamik maailma kuulus tollal Euroopa riikidele ja Euroopas oli sotsialistlik mõte sügavamalt juurdunud, oli reaalsuses tegemist Euroopa organisatsiooniga. Nii olid väljaspoolt Euroopat (kui sinna alla lugeda ka Venemaa ja Kaukaasia) liitunud vaid Ühendriikide, Argentiina, Briti Guyana, Uruguai, Hiina ja Palestiina sotsialistlikud parteid.

Sõna, mida on kasutatud Brüsseli¹⁰ ja Viini¹¹ kongresside ning Pariisi¹² konverentsi osas. Samuti on kasutatud Julius Braunthali teose lõpus olevaid lisasid.¹³ Nii Marseille¹⁴ kui Hamburgi¹⁵ kongresside osas on kasutatud ametlikke publitseeritud raporteid.

Töö metoodikaks ongi kahe organisatsiooni programmiliste ideede, nende kongressidel välja antud resolutsioonide ja nendele eelnenud arutelude kõrvutamise ning võrdlemise ja selle põhjal esitatud küsimustele vastuste otsimine. Loomaks terviklikumat pilti ja kriitiliselt hindamaks oma loomult deklaratiivseid kongresside resolutsioone, on kasutatud ka teaduskirjandust. Sotsialistlikku Töölisisinternatsionaali juures on peamiselt toetunud Julius Braunthali monograafiale.¹⁶ Märkimata ei saa jätta ka Werner Kowalski poolt kokkupandud teost¹⁷ ega ka Donald Sassooni käsitlust 20. sajandi sotsialistlikust liikumisest Euroopas.¹⁸ Braunthali uurimuse näol on tegemist on paljutsiteeritud selle teema klassikaks saanud tööga, Kowalski käsitleb teemat sovetotsentristlikult, Sassooni käsitlus esindab värskemaid vaateid. Eesti Sotsialistliku Tööliste Partei tegevust kirjeldades on toetunud eelmainitud Jüri Anti, Olaf Kuuli jt töödele.

Ajaliste piiride määratlemisel on lähtunud soovist katta kogu periood, mil Eesti sotsialistid olid osalised rahvusvahelistest sotsialistlikest organisatsioonidest, see tähendab veebruarist 1919 kuni ESTP sulgemiseni 1935. aastal.¹⁹ Aastatel 1919-1923 kuuluti Teise Internatsionaali ja 1923-1935 Sotsialistlikusse Töölisisinternatsionaali. Kuna Teine Internatsionaal oli Esimese maailmasõja järgselt lagunemas ja Eesti sotsiaaldemokraadid otsustasid lagunemisprotsessis oleva organisatsiooni kongressidest kõrvale jääda, siis on töö põhiosas keskendatud Sotsialistlikule

10 Arthur Henderson, „Rahvusvahelise sotsialistliku liikumise saavutusi“, *Rahva Sõna*, 12.08.28, 4-5; „Kadugu surmanuhtlus!“, *Rahva Sõna*, 16.08.28 1; „Relvade vähendamise eest“, *Rahva Sõna*, 19.08.28, 7; „Resolutsioon 8-tunnise tööpäeva kohta“, *Rahva Sõna*, 22.08.28, 2.

11 Otto Bauer, „Euroopa teelahkmed: demokraatia päästmine või kodusõda“, *Rahva Sõna*, 05.08.31, 2; „Internatsionaali üksmeel poliitilise seisukorra hindamisel“, *Rahva Sõna*, 06.08.31, 2.

12 „Kõigi maade sotsialistidele“, *Rahva Sõna*, 06.09.33, 5.

13 „The World Political Situation and the International Labour Movement“, 548-552, „The Situation in Germany and Central Europe and the Fight of the Working Class for Democracy“, 552-555, „The Strategy and Tactics of the International Labour Movement During the Period of Fascist Reaction“, 555-559, Julius Braunthal, *The History of the International: Volume 2, 1914-1943* (New York: Praeger, 1967).

14 *Second Congress of the Labour and Socialist International, at Marseille, 22nd to 27th August, 1925: Part 1* (London: The Labour Party, 1925) <<http://archive.org/details/SecondCongressOfTheLabourAndSocialistInternationalAtMarseilles22nd>> (13.04.2013); *Second Congress of the Labour and Socialist International, at Marseille, 22nd to 27th August, 1925: Part 2* (London: The Labour Party, 1925) <http://archive.org/details/SecondCongressOfTheLabourAndSocialistInternationalAtMarseilles22nd_157> (13.04.2013).

15 *Protokollen des Internationalen Sozialistischen Arbeiterkongresses in Hamburg, 21. bis 25. Mai 1923* (Berlin: Dietz Nachfolger, 1923).

16 Julius Braunthal, *The History of the International: Volume 2, 1914-1943* (New York: Praeger, 1967).

17 Werner Kowalski, *Geschichte der Sozialistischen Arbeiter-Internationale (1923-1940)* (Berlin: Deutscher Verlag der Wissenschaften, 1985).

18 Donald Sassoon, *One hundred years of socialism : the West European Left in the twentieth century* (London: I.B. Tauris, 2010).

19 Mihkel Martna võttis küll Vene Sotsiaaldemokraatlikku Tööliste Partei esindajana osa 1910. aasta kongressist. Nigol Andresen, *Mihkel Martna* (Tallinn: Sõprus, 1935), 95.

Töölisinternatsionaalile.

Töö esimeses, taustaosas vaadeldakse aga sellele eelnenud aega, uurides rahvusvahelise tööliikumise killunemist, eri suundade vastuolusid ja lõplikku koondumist, seda nii Euroopas kui Eestis. Töö põhiosa ülesehitus lähtub temaatilisest põhimõttest, mida on eelistatud kronoloogilisele põhimõttele, sest mingeid fundamentaalseid muutusi vaadeldaval ajajärgul ei toimunud. Töö teises osas vaadeldakse ja võrreldakse Sotsialistliku Töölisinternatsionaali ning Eesti Sotsialistliku Tööliste Partei vaateid ja prioriteete välispoliitilistes küsimustes. Töö kolmandas osas tehakse sama sisepoliitiliste ja sotsiaalküsimustega

I Taust

1.1. Töölisliikumise lõhenemine ja Sotsialistliku Töölisinternatsionaali loomine

Teise Internatsionaali juhtide jaoks tuli maailmasõja vallapuhkemine 1914. aasta suvel suuresti üllatusena. Seda hoolimata mitmetest varasematest suurriikide vahelistest hõõrumistest, kui ka internatsionaali enda formuleeritud seisukohtadest kapitalistliku tootmissüsteemi ja sõdade lahutamatumusest. Nii kuulutas 1907. aastal Stuttgarti kongressil vastuvõetud resolutsioon, et *sõjad kapitalistlike riikide vahel on reeglina maailmaturu konkurentsi tulemus, kuna iga riik üritab kindlustada endale nii olemasolevaid turge, kui ka uusi vallutada. (...) Sõjad on seega osa kapitalismi olemusest, nad lõpevad siis kui kapitalistlik süsteem on kaotatud*. Resolutsioon seadis nii internatsionaalile kui selle liikmesparteidele ülesandeks sõjaliste konfliktide tekke vastu võitlemise. *Kui sõda peaks siiski valla puhkema (...) tuleb sekkuda, et see kiirelt lõpetada.*²⁰

Kuid 1914. aasta suvel keeldusid paljud tunnistamast suure Euroopa sõja puhkemise võimalust. Ka pärast Franz Ferdinandi mõrvamist kuni 23. juulini jätkati ettevalmistusi Teise Internatsionaali korraliseks kongressiks, mis pidi algama Viinis augustikuu lõpul. Juuli viimastel päevadel kohtunud internatsionaali büroo ei uskunud ka pärast Austria sõjakuulutust Serbiale, et konflikt võiks võtta ulatuslikumad mõõtmed.²¹ Alles Saksmaa sõjakuulutus Venemaale ja Saksa sotsiaaldemokraatidest *Reichstagi* liikmete üksmeelne toetus (keda veensid kuulujutud tsaari-Venemaa kalletungist Saksamaale) sõjapidamiseks rahaeraldamisele, muutis internatsionaali ning selle liikmete meelt. Sõjast osavõtvad riigid asusid sõtta nende sotsialistlike parteide toetusel²² nii andes *surmava löögi internatsionaalile, mis sai maailmasõja esimeseks ohvriks. See oli mõeldud vennaskonnana, ühendades kõigi riikide tööliseid solidaarsuses ühiseks võitluseks valitsevate klasside vastu. Nüüd aga olid sõdivate riikide sotsialistlikud parteid ühiselt võitlemas oma valitsevate klassidega.*²³ Enamustes sõdivates riikides astusid sotsialistid ka valitsustesse, *eesmärgiks mitte poliitiliste ja majanduslike reformide kättevõtmine, mille nimel oldi varem võidelnud, vaid pelgalt olemasoleva riigi kaitsmine.*²⁴

Nii kõlas sõjas neutraalseks jäänud riikide sotsialistlike erakondade üleskutse vaenulikke pooli ühise laua taha tuua ning ühtse internatsionaali strateegia osas kokkuleppele jõuda kurtidele

20 „Resolution on militarism“, Julius Braunthal, *The History of the International: Volume 1, 1864-1914* (New York: Praeger, 1967), 361-363.

21 Julius Braunthal, *The History of the International: Volume 1, 1864-1914* (New York: Praeger, 1967), 348.

22 Välja arvatud Venemaa ja aasta hiljem Itaalia.

23 Braunthal, *The History of the International: Volume 1*, 355.

24 Sassoon, *One hundred years of socialism*, 27.

kõrvadele. Belglased, prantslased ja britid keeldusid kõnelemast nende meelest agressiooni toetanud sakslastega ning nii kohtusid kahe leeri sotsialistid eraldi, identifitseerides end esmajärjekorras oma riikidega.²⁵ Taolise asjade käiguga rahulolematud panid aluse eraldi liikumisele, mis esimese konverentsi järgi, mis 1915. aasta septembris vastavas Šveitsi mägikülas toimus, kannab nime Zimmerwaldi liikumine. Liikumise peaalgatajateks olid Šveitsi, Itaalia ja Venemaa töölisparteid. Lenin, kes kuni 1914. aasta augustini oli olnud Teise Internatsionaali toetaja, soovis nüüd vasakpoolsed, *tõelisi* sotsialiste eraldada *sotsiaal-oportunistidest* ning luua Kolmanda Internatsionaali, mis seaks endale ülesandeks organiseerida *revolutsiooniline rünnak kapitalistlike valitsuste vastu, kodusõda kodanluse vastu*. Oluline oli Lenini jaoks ka internatsionaali lõhemine ja reformimeelsete sotsialistide vastu võitlemine. Kuid kõigil kolmel Zimmerwaldi liikumise konverentsil jäi ta aga selgesse vähemusse ning kõik tema ettepanekud lükati ülekaalukalt tagasi.²⁶ Uue hoo said Lenini ideed muidugi Oktoobripöördega, millest juttu allpool.

1918. aasta lõpus alustati *Entente'i* sotsialistlike parteide initsiatiivil ettevalmistusi rahvusvahelise töölisliikumise ühendkonverentsiks, mis nõudis olulise tingimusena, et *kõik parteid väljendaksid toetust rahulepingule ilma anneksioonideta, reparatsioonideta ja tunnustaksid kõigi rahvaste enesemääramisõigust*.²⁷ Hoolimata sellest jäid konverentsist kõrvale Belgia sotsialistid, kes keeldusid istumast ühe laua taga Saksa Sotsiaaldemokraatliku Parteiga; Zimmerwaldi konverentsi initsiaatorid Itaalia, Šveitsi ja Rumeenia parteid; Vene bolševikud ja vasakpoolsed esseerid. Siiski kogunes Berni 1919. aasta veebruaris 102 delegaati kahekümne kolmest riigist.²⁸ Kuigi killunenult, tuli töölisliikumine Esimesest maailmasõjast välja oma ajaloo parimatel positsioonidel. Ametiühingute liikmete arv oli kasvanud sõjaeelselt 15 miljonilt 44 miljonile ning sotsiaaldemokraatlike parteide liikmeskond oli kasvanud sõjaeelselt 4,2 miljonilt 8,5 miljonile.²⁹

Sotsialistide Berni konverentsi ajastus paralleelselt Pariisi konverentsiga kandis eesmärki viimast mõjutada, töötati välja eraldi internatsionaali rahuprogrammi. Ideega rahvaste liidust tuli esimest korda välja Leonard Woolf Fabiaani Ühingu pamflettides 1915. ja 1916. aastal. Briti Tööpartei nägi rahvaid ühendava institutsiooni ideed kui rahuprogrammi olulist punkti. Olulise erinevusena nägi sotsialistide idee Rahvasteliidust ette, et see oleks tõesti rahvaste kokkusaamiskoht, mitte valitsuste väitlustuba, riigid pidid olema esindatud parlamendiliikmete, mitte valitsusliikmete tasandil. Et internatsionaali Rahvasteliit saaks edukalt tööle hakata, oli vaja õiglast rahu. Konverentsi resolutsioon tunnustas rahvaste enesemääramisõigust; nõudis, et vaidlusalustes aladel korraldataks

25 Braunthal, *The History of the International: Volume 2*, 37-39.

26 Samas, 64.

27 Samas, 149.

28 Kaasa arvatud vastiseseseisvunud Balti riikidest.

29 Kowalski, *Geschichte der*, 13.

rahvahääletusi ning rahvusvähemuste õigusi kindlustataks. Resolutsioon mõistis hukka lepingud, mis sisaldasid lubadusi uutest territooriumitest; strateegilised piiriõgwendused ja *ajaloolise õigusega* põhjendatud anneksioonid. Taolise rahuprogrammi esitati Pariisi rahukonverentsile.³⁰

Berni konverentsil toimus ka emotsionaalne debatt Nõukogude Venemaa osas. Rootsi delegaadi Hjalmar Brantingu resolutsioon, mida toetas ka enamik teistest delegaatidest, kuulutas, et Berni konverents seisab resoluutselt demokraatia eest.³¹ Demokraatias nähti parimat pinnast sotsialistlike eesmärkide täitmisel. *Tõeline sotsiaalne evolutsioon on võimalik vaid demokraatlikul teel.* Resolutsioon ei rünnanud otseselt bolševikke ja nende poolt valitud teed Venemaal, kuid hoiatas, et diktatuur, millel vaid osa proletariaadi toetus, toob kaasa kodusõja ja reaktsioonilise diktatuuri. Brantingu resolutsioonile vastukaaluks koostati teine resolutsioon, mis rõhutas teadmatust Venemaal valitsevatest tingimustest ja seega võimetust hinnangute andmiseks.³²

Järgmine alalise komitee konverents toimus augustis 1919 Luzernis, misajaks oli juba lõppenud rahukonverents Pariisis ja sõlmitud rahulepingud ning sotsialistid üheski riigis ei olnud suutnud seda takistada. Konverents oli üksmeelel rahulepingute hukkamõistus,³³ kuid üksmeelt ei saavutatud Nõukogude Venemaa ja Nõukogude Ungari osas. Enamus olid nendes küsimustes äraootaval seisukohal ja ei olnud vaimustuses koostööst bolševikega, vähemus nägi aga Venemaa ja Ungari kaitset olulise moraalse kohusena ning hoidis kinni lootusest ühtsest rahvusvahelisest töölisliikumisest.³⁴ Luzernis töötati välja ka uuenenud internatsionaali kolm põhiprintsiipi, mida tulev konverents Genfis pidi kinnitama. Esiteks *kapitalistliku süsteemi transformatsiooni sotsialistlikuks süsteemiks, st kollektiivseks või kommunistlikuks süsteemiks.* Teiseks väljendati toetust *tõelisele Rahvasteliidule* ja kutsus oma liikmeid üles võitlusele šovinismi, imperialismi ja militarismi vastu. Kolmandaks kuulutati, et *internatsionaal esindab ja kaitseb kõigi rõhutud rahvaste ja rasside huve.*³⁵

Genfi kongress kogunes 31. juulil 1920, kuid selleks ajaks olid mitmed sotsialistlikud erakonnad, nende hulgas Šveitsi Sotsiaaldemokraatlik Partei, Saksa Iseseisev Sotsiaaldemokraatlik Partei (USPD), ja Itaalia, Prantsusmaa, Norra, Hispaania ja USA sotsialistlikud parteid, katkestanud kõik sidemed Teise Internatsionaaliga. Ka austerlased oma delegaate ei saanud. Tähtsaim küsimus, mis kongressil üles võeti, oli sotsiaaldemokraatia *versus* bolševism. Vastav resolutsioon väitis, et

30 Braunthal, *The History of the International: Volume 2*, 154-155.

31 Kowalski, *Geschichte der*, 16.

32 Braunthal, *The History of the International: Volume 2*, 155.

33 *The International at Lucerne, 1919* (London: The Labour Party, 1919), 7-8. <<http://archive.org/details/internationalat100laborich>> (13.08.13)

34 *Samas*, 3-7.

35 *Samas*, 19.

sotsialism ei baseeri oma poliitilist organisatsiooni diktatuurile. See ei saa demokraatiat maha suruda; selle ajalooline missioon on vastupidi demokraatia lõplik viimistlemine. Sotsialistid ei luba vähemusfaktsioonidel (...) viia inimeste vabadust nulli.³⁶ Nii tõmmati selge vahe Kominterni diktatuuri doktriini ja Teise Internatsionaali demokraatlike põhimõtete vahele. Hoolimata sellest jäeti üks lahti töölisliikumise ühtsuse taastamiseks. Kuid põhieesmärki, mis Genfi kongressile oli seatud, st Teise Internatsionaali elustamist, ei saavutatud.

Vahetult enne Genfi kongressi, 19. juulil, kogunes aga Moskvas Kommunistliku Internatsionaali (Komintern) II kongress. Kui Kominterni I kongress 1919. aasta märtsis oli väga *ad hoc* korraldatud ning tegu oli vaid Vene bolševike ja muu maailma marginaliseeritud jõudude kogunemisega, siis II kongressi ajaks olid asjalood muutunud: Itaalia, Norra ja Bulgaaria sotsialistlikud parteid olid otsustanud Kominterniga ühineda ning USPD ja Töölisinternatsionaali Prantsuse Sektsioon (SFIO) olid asunud läbirääkimistesse võimaliku liitumise osas ning nende liikmed olid kongressil kohal vaatlejatena, kongressist võtsid osa ka paljude teiste riikide parteide vasaktiiva delegaadid.³⁷ *Esimestel aastatel oli Kominterni üldiseks eesmärgiks pakkuda [rahalisi] vahendeid vasakpoolsetele sotsialistidele võimalust end olemasolevatest parteidest vabastada ja moodustada oma, kommunistlikud parteid.*³⁸ Nii soosis Komintern aktiivselt sotsialistlike parteide lõhenemist ning aktiivsed kihutustööd *sotsiaal-oportunistide* vastu. Sõda ja Oktoobripööre olid muutnud inimesi äärmuslikemateks ning leidus piisavalt neid, kellele Lenini sõnum imponeeris. *See oli ilmselt ainuke aeg, mil ei olnud ebarealistlik eeldada, et revolutsioon Läänes on agendas.*³⁹ Tol hetkel oli Lenini ja tema revolutsioonilise sotsialismi mudeli autoriteet jõudnud oma vaieldamatusse tippu.

Kuid Kominterni II kongressi eel töötas Lenin välja organisatsiooni põhikirja ja kurikuulsad *21 punkti*, mis nägid ette tingimused liikmetele. Need tingimused olid aga liialt piiravad ning tõukasid mitmed potentsiaalsed liikmed hoopis eemale.⁴⁰ Kuid eneses kindel Lenin ei muutnud oma meelt. Nõuti parteiorganisatsioonide täielikku allutamist Kominterni juhtkonnale ja seda kõikides küsimustes,⁴¹ kõikide reformistide ja tsentristide väljaheitmist, aktiivset propagandistlikku ja organisatoorset tööd revolutsiooni vallapäästmisel, leninlike taktikate kasutamist, bolševistlikku parteiülesehitust ja regulaarseid puhastusi erakondade sees, saavutamaks ideoloogilist ühtsust.⁴²

36 Braunthal, *The History of the International: Volume 2*, 160.

37 Samas, 169-173.

38 Robert Service, *Seltsimehed: maailma kommunismi ajalugu* (Tallinn: Varrak, 2010), 137.

39 Sassoon, *One Hundred Years of Socialism*, 33.

40 Samas, 32-33.

41 „Statutes of the Communist International“, Julius Braunthal, *The History of the International: Volume 2, 1914-1943* (New York: Praeger, 1967), 533-537 (536).

42 „The Twenty-one Points“, Julius Braunthal, *The History of the International: Volume 2, 1914-1943* (New York: Praeger, 1967), 538-542.

Taolised nõudmised olid paljude jaoks aga sama vastuvõetamatud kui Teise Internatsionaali *patriootlik sotsialism*.⁴³ Nii oli rahvusvaheline sotsialistlik liikumine lõhenenud kolmeks: üks grupp, kes endiselt Teist Internatsionaali toetas; teine grupp, kes olid Kominterni liikmed; ja kolmas grupp, kes ei tahtnud kummagagi tegemist teha.⁴⁴ Viimased asusid looma kesktee, eesmärgiga taastada töölisliikumise kõigi suundade organisatsiooniline ühtsus. Initsiaatoriteks Briti Iseseisev Tööpartei, USPD ja šveitslased, kes detsembris 1920 Bernis, kuhu saatsid oma saadikud ka mitmed teised erakonnad, kohtusid ja manifesti välja andsid, mis rõhutas, et töölised ei suuda oma huve kaitsta ning oma eesmärgi saavutada ilma tugeva rahvusvahelise organisatsioonita. Manifest tegi *jõulisi sõnu oportunisti vastu*,⁴⁵ kuulutas Teise Internatsionaali lõppenuks ja Kolmanda vaid kommunistlike parteide ühinguks, mis ei saagi millekski suuremaks muutuda nii kaua, kui see jääb oma II kongressi otsuste juurde, sundides teistes tingimustes töötavaid parteisid kasutama Venemaal proovitud taktikaid.⁴⁶

Vastavale manifestile jaatavalt vastanud parteide osalusel tuli järgmise aasta veebruaris kokku Viini konverents, kus osales 13 riigi kakskümmend erakonda. Konverents ei väitnud, et tegemist on uue internatsionaaliga, vaid pelgalt kolmandikku maailma töölistes esindusega. Peaesmärgiks oli aga üleüldise ja ühtse internatsionaali taasloomine ning põhitakistusena nähti Kominterni ja leninlikku tõlgendust kohe-kohe algavast maailmarevolutsioonist. Viini kogunenud nägid Teist Internatsionaali dogmaatiliselt reformistlikuna ja Kolmandat dogmaatiliselt revolutsioonilisena, rõhutades ise taktikate sõltuvust kindlal ajahetkel kindlas riigis valitsevatest tingimustest.⁴⁷

Konverents, kus esimest korda pärast 1914. aasta juulit olid kõik töölisliikumise suunad esindatud, toimus 1922. aasta aprillis *Reichstagi* hoones Berliinis.⁴⁸ Töölisliikumise ühtsuse taastamise osas olid kõik pooled skeptilised, kuigi heasoovlikuse märke oli tulnud ka Kominterni poolt. Üritati vältida põhimõttelisi vastuolusid ja keskenduda konkreetsetele poliitilistele küsimustele, eriti põletavateks osutusid Gruusia ja Venemaa poliitvangide küsimused.⁴⁹ Konverents lõppes omavaheliste kompromissidega ja edasiste koostöö plaanidega.⁵⁰ Kuid üsna pea hakkas Venemaa suunalt tulema vaenulikkuse signaale. Nii näiteks olid Moskvast maipühade paraadil olemas plakatid, mis kuulutasid surma nii kodanlastele kui sotsiaaldemokraatidele, samuti ei toimunud edasiminekut Gruusia ja Vene poliitvangide küsimustes.

43 Sassoon, *One Hundred Years of Socialism*, 31.

44 Braunthal, *The History of the International: Volume 2*, 230.

45 Kowalski, *Geschichte der*, 22.

46 Braunthal, *The History of the International: Volume 2*, 231-232.

47 Kowalski, *Geschichte der*, 23.

48 Samas, 28.

49 Braunthal, *The History of the International: Volume 2*, 241.

50 *The Second and the Third International and the Vienna Union* (London: The Labour Party, 1922), 83-85.

<<http://archive.org/details/TheSecondAndThirdInternationalsAndTheViennaUnion>> (13.08.13).

Nii oli juba juunikuuks selge projekti läbikukkumine, kuid Teine Internatsionaal ja Viini Töölisühing jätkasid koostööd, nii toimus 1922. aasta juunis büroode ühisistung ning tihedat koostööd tegid ka täitevkomiteed, mis võtsid detsembrikuus vastu otsuse ühise kongressi korraldada ning oma organisatsioonid liita.⁵¹ Ühinemiskongress toimus järgmise aasta maikuu Hamburgis, kuhu kogunes neljakümne ühe erakonna esindajad kolmekümnest riigist ja, kus olid esindatud kõik sotsialistlikud arusaamad ja kallakud, välja arvatud kommunistid. Kongress otsustas internatsionaali nimetada Sotsialistlikuks Töölisinternatsionaaliks (STI). Internatsionaali taassünd oli väga oluline, nii oli loodud vastukaal maailmarevolutsiooni eest võitlevale Kominternile, seda vastasseisu kinnitasid mõlemad organisatsioonid avalikult.⁵²

1.2. Sotsialistliku Töölisinternatsionaali üldised põhimõtted ja juhtimine

Erinevalt Kominternist ei seadnud STI mingeid tingimusi organisatsiooniga liitumiseks ega formuleerinud ühtset poliitilist programmi.⁵³ Siiski sätestas internatsionaali põhikirja artikkel 1, et tegemist on liiduga, mille liikmesparteid *aktsepteerivad põhimõtet tööliste majanduslikuks emantsipatsiooniks kapitalistliku domineerimise alt ja Sotsialistliku Ühenduse loomist kui oma eesmärgi ning klassivõitlust (...) kui vahendit nende eesmärkide saavutamisel.*⁵⁴ Mingeid muid poliitilisi või taktikalisi põhimõtteid ei pandud paika, kuna asutajaerakondade vahel ja sees olid esindatud sotsialistliku mõtte kõik kallakud peale kommunistide. Hamburgi kongressi poolt välja antud manifestis väideti, et *internatsionaali rekonstruktsioon ei saa olla ühe komitee või ühe partei töö. See peab toimuma loomulikult läbi protsessi, mil sotsialistlikud parteid kohanevad teineteisega.*⁵⁵ Nii nähti uut organisatsiooni kui vahendit eri koolkondade vahelisele lähenemisele.

Sisepoliitilistest küsimustes olid STI liikmesparteid autonoomsed. Välispoliitilistes küsimustes oli põhikirja poolt seatud nõudmised teised. Üks peamisi küsimusi Hamburgis oli, kuidas vältida Teise Internatsionaali saatust, mille liikmed üheksa aastat tagasi olid otsustavalt rahvusvahelisele klassisolidaarsusele selja pööranud ning lõhestunud. Põhikirja artikkel 3 väitis, et *Sotsialistlik Töölisinternatsionaal saab reaalsuseks vaid siis, kui selle otsused rahvusvahelistes küsimustes on siduvad kõigile liikmetele* ning artikkel 4 nägi ette, et *riiklike konfliktide ajal tunnustatakse internatsionaali kui kõrgeimat autoriteeti.*⁵⁶

51 Kowalski, *Geschichte der*, 34, 37.

52 Braunthal, *The History of the International: Volume 2*, 266-67.

53 Samas, 265.

54 *Protokollen des*, 97.

55 Braunthal, *The History of the International: Volume 2*, 265.

56 *Protokollen des*, 97.

STI struktuur oli üle võetud Teiselt Internatsionaalilt. Kõrgeimaks juhtorganiks oli kongress, mis pidi põhikirja järgi koos käima iga kolme aasta tagant või kui poliitilised olud seda organisatsiooni täitevkomitee arust nõuavad. Täitevkomitee täitis kongressi rolli ajal, mil kongress koos ei olnud ning kõik tema otsused olid kongressi poolt ümberlükatavad. Täitevkomitee liikmed olid parteide endi poolt määratud, kohti oli ühele erakonnale ette nähtud kuni kolm, väiksemad parteid said kahe või kolme peale välja panna ühe liikme. Nii oli ka Eesti Sotsialistlik Tööliste Partei kuni 1928 aastani jagamas täitevkomitee kohta koos Läti Sotsiaaldemokraatliku Töölispartiega.⁵⁷ Täitevkomitee valis ka internatsionaali sekretariaadi asukoha, sekretärid ja varahoidja. Et pakiliste küsimustega kiirelt tegeleda peeti vajalikuks täitevkomitee seast valida üheksa liiget, kes moodustaks Internatsionaali Büroo. Sinna üritati haarata liikmeid nii paljudest riikidest kui võimalik, samas silmas pidades Londonis asuvasse peakorterisse kohalejõudmise kiirust. Büroo oli vastutav täitevkomitee ees. Büroo istungitele kutsuti ka nende erakondade liikmeid, kellega seotud küsimused istungitel kõne alla tulid.⁵⁸

1.3. Sotsialistlik liikumine Eestis

*Sotsiaaldemokraatlike organisatsioonide tegutses Eestis ka varem, kuid alles 1917. aastal omandasid nad suure kaalu Eesti poliitilises elus.*⁵⁹ Nii Venemaal nii ka Eestis olid välja kujunenud kolm vasakpoolset grupeeringut: vähemlased, enamlased, esseerid⁶⁰ ja nende erinevad arusaamad. Peamiselt Eesti endised vähemlased moodustasid 31. mail 1917 oma partei – Eestimaa Sotsiaaldemokraatliku Ühenduse.⁶¹ Partei esimesel kongressil oktoobri algul võeti nimeks Eesti Sotsiaaldemokraatlik Tööliste Partei (ESDTP). Lahkulöömist Vene Sotsiaaldemokraatlikust Tööliste Parteist põhjendati sellega, et viimane ei olnud tegelikult ühtne erakond, vaid üksteisega tülitsevate ning konkureerivate osakondade kogum. *Ei ole vaja enamlasi ja vähemlasi, vaja on sulada kokku üheks ühiseks ja vägevaks Eesti Sotsialistlikuks Parteiks*, arvas uue erakonna üks juhte August Rei.⁶² Parteilise iseseisvumise pooldajate jaoks oli heaks näiteks ka Soome Sotsiaaldemokraatlik Partei, mis tegutses juba 1899. aastast ning oli riigi poliitilises elus väga mõjukas.⁶³ Eestis siiski mängis uus erakond enamlaste järgi esialgu teist viiulit. Enamlaste seisukoht

57 Ant, *August Rei*, 106-107.

58 *Protokollen des*, 98.

59 Kuuli, *Sotsialistid ja kommunistid*, 7.

60 *Aastail 1917-19 kuulus Tööerakond vasakpoolsete parteide hulka, kuid seoses algsete sihtide elluviimisega kaldus ta pärast Vabadussõda poliitilise tsentri suunas, kujunedes reformialtiks liberaaldemokraatlikuks erakonnaks. Eesti ajalugu VI*, 67.

61 Tõllal ei peetud soliidseks veel kasutada sõna *partei* või *erakond*. „Teadaandmine Eestimaa Sotsiaaldemokraatliku Ühenduse I kongressi asjus“, *Sotsiaaldemokraat*, 28.09.1917, 3.

62 August Rei, „Töölisklassi ülesanded käesolevas revolutsionis“, *Sotsiaaldemokraat*, 19.08.17, 2.

63 Graf, *Parteid Eesti Vabariigis*, 37.

sõja jätkamise osas ning osav kihutustöö kindlustasid nende populaarsuse pideva tõusu nii Venemaal kui Eestis. Pärast Oktoobripööret toimunud Venemaa Asutava Kogu valimistel said enamlased 40 % Eesti tsiviilelanike häältest, samal ajal kui ESDTP kogus vaid 3 % ja Eesti esseerid 6 % häältest.⁶⁴

Seoses enamliku võimu kehtestamise, sellega kaasnenud Vene armee laialivalgumise ja suureneva Saksa okupatsiooniohuga kerkis üha enam ka veendumus, et Venemaast tuleb lahku lüüa ja (kasvõi ajutiselt) iseseisev riik luua. Saksa okupatsiooni lõppedes võtsid eestlased võimu üle ja 12. novembril loodi Ajutine Valitsus, mis oli erakondadeülene ning kuhu kutsuti osalema ka ESDTP. Intensiivsete läbirääkimiste tulemusel nõustusid Eesti sotsialistid tingimusel, et kuulutatakse välja Asutava Kogu valimised, taastatakse 1917. aasta töökaitseeadus ning kehtestatakse 8-tunnine tööpäev.⁶⁵ See samm laiendas valitsuse ja Eesti riigi projekti sotsiaalset baasi ja suurendas selle legitiimsust. Valitsusest jäid välja esseerid, kes siiski toetasid Eesti iseseisvust.

Enamlased seda aga ei teinud. Alanud Vabadussõda viis sotsiaaldemokraadid otsesesse võitlusesse endiste parteikaaslastega: *Meie oleme praegu enamlastega võitluses selle sõna kõige otsekohesemas mõttes.*⁶⁶ Mihkel Martna, kes oli osaline Eesti Vabariigi ametlikus välisdelegatsioonis, pidi lisaks Eesti seisukohale ka Eesti sotsialistide seisukohta Lääne-Euroopa mõttekaaslastele seletama. *Eesti sotsiaaldemokraatline tööliste partei on rahva enamusega ühel meelel Venemaalt lahtiütlemise ja Eesti pinnal demokraatlike vabariigi Eesti väljakuulutamise poolt*⁶⁷ – kandis Martna ette 1919. aasta veebruaris toimunud Berni konverentsil, kus ESDTP tegevus Teise Internatsionaali liikmeks võtmisega heakskiideti.⁶⁸

Üksmeelse heakskiidu erakonna tegevusele andis ka ESDTP II kongress märtsis, kuna Eesti Vabariigi loomisest *Eesti tööliste mass eluliselt huvitatud oli*. Samal kongressil delkareeriti, et *tuleb sammu pidada Õhtu-Euroopa proletariaadi võitluse ja võidukäiguga.*⁶⁹ Mihkel Martna võttis osa ka Teise Internatsionaali Amsterdamis aprillis, mis andis Eesti iseseisvusele oma tunnustuse.⁷⁰ Otsustav toetus Eesti Vabariigile, sildade põletamine enamlastega ja radikaalse maareformi läbiviimise lubadus tõid ESDTP-le Asutava Kogu valmistel hiilgava võidu, kogudes üle kolmandiku häältest.⁷¹ Tänu oma 41 mandaadile Asutavas Kogus suutsid sotsiaaldemokraadid

64 Kuuli, *Sotsialistid ja kommunistid*, 13.

65 Graf, *Parteid Eesti Vabariigis*, 111-112.

66 Mihkel Martna, „Enamlusest“, *Sotsiaaldemokraat*, 14.01.19, 1.

67 „Sm. Martna resolustioon, ettepanud Berni sotsialistlikule kongressile“, *Sotsiaaldemokraat*, 04.03.19, 1.

68 Lebbin, *Sotsiaaldemokratismi pankrot*, 77.

69 Karl Ast, „Eesti Sotsiaaldemokraatliku Tööliste Partei II kongressi resolutsioonid“, *Sotsiaaldemokraat*, 06.03.19, 1.

70 Mihkel Martna, „Internatsionaal Luzernis“, *Sotsiaaldemokraat*, 21.08.19, 2. Läti ja Leedu iseseisvuse tunnustamiseni jõuti augustis Luzernis. *The International at Lucerne*, 15.

71 Kuuli, *Sotsialistid ja kommunistid*, 20.

tugevalt mõjutada ka uue riigi põhiseadust.

Vabadussõja järgsed aastad olid aga Eesti sotsialistidele mõneti keerulised. Asutava Kogu valimistel saadud 33,3 % toetus langes I Riigikogu valimistel pea poole võrra, 17 %.⁷² Oldi pidevas ja vihases võitluses kommunistidega maa- ja linnaproletariaadi toetuse pärast. Alles pärast 1924. aasta 1. detsembri riigipöördekatset läks initsiatiiv töölisliikumises lõplikult sotsiaaldemokraatide kätte.⁷³ Samal ajal tekitasid kahtlusi ka rahvusvahelise sotsialistliku liikumise arengud. Kui alguses oldi väga hea meelega osa võetud Teise Internatsionaali tegemistest, siis nüüd otsustati organisatsiooni kongressidest enam mitte osa võtta ning äraootavale seisukohale jäädi ka Viini Töölisühingu osas.⁷⁴

Eesti kommunistidel taolisi probleeme ei tekkinud. Pärast Tartu rahu sõlmimist loodi formaalselt Venemaa Kommunistlikust bolševike Parteist eraldiseisev Eestimaa Kommunistlik bolševike Partei, mille asutamiskongress toimus (põrandaalusena) 1920. aasta novembris Tallinnas, mis astus koheselt ka Kominterni liikmeks.⁷⁵ Vastuvõetud manifest kuulutas, et *kõik tuleb ära kasutada, et töörahva hulkadele selgeks teha, et mitte valimised, mitte rahvahääletused, vaid ainult sõjariistus võitlus väevõimu valitsuse murrab. Maha klasside ühistöö! Elagu klassivõitlus!* Rõhutati ka oma selget opositsiooni teistele töölisparteidesse: *tuleb raudluuga ära pühkida kõik sotsiaaldemokraatlikud juudased ja iseseisvalt sotsialistlikud kõhkledjad.*⁷⁶ Erakonna programm seadis ülesandeks *avalikult võitlusse astuda kodanlusega, kukutada valitsus, võim täielikult töörahva kätte võita, töörahva enese määramist teostades ühineda Venemaa Nõukogude Vabariigiga ja proletariaadi diktatuuri läbi kaotada igasugune kurnamine.*⁷⁷

Taolisi poliitilisi eesmärgi omav partei ei saanud loomulikult vabalt Eesti Vabariigis tegutseda. Nii pidid kommunistid oma tegevusele väljundi leidma tööliste legaalsetes organisatsioonides,⁷⁸ Riigikogu valimistel osaleti Ametiühingute Kesknõukogu nimekirja all. 1920. aasta valimistel saadi parlamendis 5 kohta, 1923. aasta valimistel aga Töörahva Ühise Väerinna nime all juba 10 kohta⁷⁹ ja seda vaatamata sellele, et võimud tühistasid kommunistide nimekirjad Virumaal ja Tallinnas, kus nende populaarsus kõige suurem oli. Tolleaegses ajakirjanduses spekuleeriti, et muidu oleks Riigikogus kuni 30 kommunisti olnud. Samal aastal peetud kohalike omavalitsuste valimistel osutus Töörahva Ühise Väerinna nimekirja populaarseimaks 47 vallas ja 9 alevis. Tallinnas koguti 33 %

72 Kuuli, *Sotsialistid ja kommunistid*, 50.

73 *Eesti ajalugu VI*, 67.

74 Lebbin, *Sotsiaaldemokratiismi pankrot*, 103-104.

75 Kuuli, *Sotsialistid ja kommunistid*, 34

76 Eestimaa Kommunistliku Partei I kongressi protokoll ja resolutsioon ning manifest ja EKP põhikiri, 27.11.1920, ERAF.6495.1.70, 26.

77 *Samas*, 13.

78 Laaman, *Erakonnad Eestis*, 36.

79 *Eesti ajalugu VI*, 70.

häälest, Narvas 30 % ja Pärnus 27 % häälest.⁸⁰ Seega vastas tugev osa nii maa- kui linnaproletariaadist positiivselt kommunistlikule kihutustööle.

Eesti esseerid aga seiklesid sotsiaaldemokraatide ja kommunistide vahelisel territooriumil. Partei paremtiib loobus järk-järgult oma Eesti Töövabariigi projektist ning asus kindlalt toetama demokraatlikku korda, kritiseeris kommuniste, ja arutas võimaluse üle ESDTP-ga liituda. Kommunistimeelne vasaktiib aga nägi Ajutist Valitsust kui kodanlikku diktatuuri ja kutsus üles *revolutsioonilisele klassivõitlusele*. Kuna parteil puudus suure tiraažiga ja regulaarselt ilmuv häälekandja ei leidnud esseeride partei ka erilist kandepinda ja toetust. Ühinemine sotsiaaldemokraatidega pandi kalevi alla 1920. aastate märtsis, mil moodustati ESDTP-st eraldunud vasakpoolsetega Eesti Iseseisva Sotsialistliku Tööliste Partei (EISTP), mis võttis oma ideoloogias eeskujuks (nagu erakonna nimigi vihjab) USPD ning Vene esseeride ideed jäid rohkem tahaplaanile.⁸¹

Oma esimesel kongressil kuulutati, et oma tegevuse aluseks võetakse Kommunistliku Internatsionaali põhimõtted ja Kominterni 3. kongressil 1921. aasta suvel esitati ametlik palve uus partei organisatsiooni liikmeks võtta, kuid see jäi saavutamata nii EKP liidrite vastuseisu tõttu kui ka EISTP soovimatusega täielikult Moskva diktaadile alluda.⁸² Küll hakkasid Eesti kommunistid teoks tegema plaani, mis oli töötanud ka mitmetes teistes riikides, nimelt võtta teise erakonna juhtivad organid üle. Selle ülesandega saadi hakkama EISTP III kongressil 1923. aasta juunis, millele järgnes Kominterni poolt nõutud iseseisvamate liikmete väljaviskamine ning uue nime valimine, tegutsema hakati Eestimaa Tööraha Parteina, kuid seda mitte kauaks, sest juba järgmise aasta alguses see riigivõimude poolt suleti ning kommunistidest Riigikogu liikmete volitused tühistati.⁸³ Kommunistide avantüür detsembris mõjus, nagu eelpool mainitud, nende toetusele ja tegutsemise aktiivsusele halvavalt.

Eesti Iseseisvast Sotsialistlikust Tööliste Parteist kommunistide poolt väljavisatud otsustasid luua uue erakonna, mis sai nimeks Iseseisev Sotsialistlik Tööliste Partei (ISTP), mis kutsus üles võitlema nii *sotsiaaldemokraatliku oportunisti kui ka kommunistide killustamise ja lõhestamise poliitika vastu*.⁸⁴ Nagu ka teiste riikide erakonnad, mis otsisid vaheteed sotsiaaldemokraatide ja kommunistide vahel, ei suutnud ISTP-gi üksinda hakkama saada ning nad hakkasid lähenema

80 Ruusmann, *Eesti Vabariik*, 31.

81 Graf, *Parteid Eesti Vabariigis*, 137-143.

82 Kuuli, *Sotsialistid ja kommunistid*, 37-38.

83 *Eesti ajalugu VI*, 68.

84 Kuuli, *Sotsialistid ja kommunistid*, 39.

ESDTP-le. 1923. aasta novembris hakati välja andma ühist ajalehte Ühendus.⁸⁵ Parteide keskkomiteed jõudsid samal aastal toimunud Sotsialistliku Töölisinternatsionaali I kongressi otsuseid analüüsid arusaamisele, et nende põhjal on võimalik erakondade ühinemine.⁸⁶ Sama aasta detsembris kiitis ühinemise heaks ESDTP VI kongress ning järgneva aasta märtsis ISTP II kongress. Ühinemiskongress peeti maha 1925. aasta aprillis, kus võeti nimeks Eesti Sotsialistlik Töölise Partei (ESTP) ja otsustati astuda Sotsialistliku Töölisinternatsionaali liikmeks.⁸⁷ Kahe töölispartei, ESTP ja EKP, aeg kestis aga vaid aasta. 1926. aastal loodi ESTP-st lahkunute poolt Eesti Töölise Partei, mis sai Riigikogus 6 kohta. Kommunistid üritasid ka selle erakonna üle võtta, kuid see õnnestus neil alles 1929. aastal, mistõttu see järgmisel aastal kinni pandi.⁸⁸

1.4. Eesti Sotsialistliku Töölise Partei üldised põhimõtted ja juhtimine

ESTP põhikirja artikkel 1 väitis, et *Eesti Sotsialistliku Töölise Partei eesmärgiks on: arendada töötavate rahvahulkade poliitilist arusaamist ja klassiteadvust sotsiaaldemokraatia vaimus; organiseerida töötavaid rahvahulke oma poliitilis-õigusliku, majandusliku ja kultuurilise järje parandamiseks ning juhtida tööliikumist üldse; ette valmistada töötavaid rahvahulke sotsialistlikule ühiskonnakorrale ja selgitada selle vajadust ja eeltingimusi; kaitsta kõigekülgselt töötavate rahvahulkade kasusid.*⁸⁹ Pühendati end demokraatlikule poliitilisele korrale. Nii väitis erakonna I kongressil vastu võetud resolutsioon partei taktikast, et *Eesti Sotsialistlik Töölise Partei ei tohi mitte avantüristlikule võimuhaaramise teele asuda, vaid peab demokraatlikku korda kaitstes ning kasutades püüdma töölistkonnale juba kapitalistliku ühiskonna raamides paremaid töö-, palga-, ja tervisoluksid kätte võidelda.*⁹⁰ Oma programmis rõhutati, et eesmärgiks on sotsialistliku ühiskondliku korra saavutamine, mis toetub ühisomandile ja planeerimisele, kindlustamaks kõikide kodanike käekäik. Selle eesmärgi saavutamisel nähti end aga ühe osana üleilmses liikumises: *ESTP võitleb käsikäes teiste maade sotsialistlike parteidega.*⁹¹ Kongressil välja antud manifestis kuulutas partei oma internatsionalismi ning lubas järgida Sotsialistliku Töölisinternatsionaali ja Amsterdami Ametiühingute Liidu seisukohti ja juhiseid: *nende poolt ülesseatud positsioonidel tahab ta Eesti töölisvägedega üleilmses võitluses sotsialismi maksmapanemiseks lahinguid kaasa lüüa.*⁹²

85 „Kõigile meie poolehoidjatele, sõpradele ja seltsimeestele“, *Ühendus*, 03.11.23, 1.

86 Lebbin, *Sotsiaaldemokratismi pankrot*, 117.

87 Graf, *Parteid Eesti Vabariigis*, 236.

88 Ruusmann, *Eesti Vabariik*, 32.

89 EST Partei programm, põhikiri, partei registreerimise materjalid, 9.-10.04.25, ERA.87.1.3, 21.

90 ESTP I kongressi materjalid, 09.-10.04.25, ERA.87.1.1, 89.

91 *Samas*, 134.

92 *Samas*, 133.

ESTP juhtimisprintsüübid võeti üle ESDTP-lt. Kesksel kohal oli kongress, kahe kongressi vahele jäeti tavaliselt umbes aasta. Kongressidest võtsid osa kohalike ühingute ja naiste, noorte ning ametiühingute esindajad, kellel oli kongressil arutavate küsimuste osas hääleõigus. ESTP I kongressil pandi paika, et ühendatud erakonna keskkomitees on 2/3 kohtadest ESDTP ja 1/3 ISTP liikmete päralt. Edaspidi see piirang enam ei kehtinud ja 15-liikmelise keskkomitee, nagu ka 5-liikmelise revisjoni komisjon, kuulus igal kongressil ümbervalimisele.⁹³ Valimisele kuulusid ka partei esimees ja abiesimehed, kuid siinkohal tuleks rõhutada, et erakonna juhtimine ei olnud tsentraliseeritud. Karl Asti sõnade järgi: *Eesti Sotsialistlikus Töölise Parteis puudus juhprintsüüp. Kord mängis üks, kord teine juhtivatest meestest suunavat osa. Tähtsamad küsimused otsustati kollegiaalselt rühmas [Riigikogu rühmas] ja keskkomitees.* Erakonna juhtivatemete täitjad vahetusid kiiresti ja korrapäratult, polnud vahet kas partei esimehest sai abiesimees või vastupidi.⁹⁴

93 ESTP IV kongressi protokollid, 29.-30.12.28, ERA.87.1.118, 72.

94 Ant, *August Rei*, 102-103.

II VÄLISPOLIITIKA

2.1. Sotsialistliku Töölisinternatsionaali seisukohad

Sotsialistlik Töölisinternatsionaal järgis paljuski Teise Internatsionaali arusaamu ja hinnanguid rahvusvahelise poliitilise süsteemi osas, mis olid vastu võetud Berni konverentsil 1919. aastal. Tugev oli endiselt vastuseis anneksioonidele ning strateegilistele piiriõgvendustele. Just nimelt Reinimaa okupeerimine Prantsusmaa ja Belgia poolt sai katalüsaatoriks Teise ja Viini Internatsionaalide ühisemiseks ning Saksa ja Prantsuse/Belgia sotsialistide leppimisele.⁹⁵ STI võttis ka põhimõttelise seisukoha Versailles' rahulepingu revideerimiseks ja muutmiseks, sest *sõjaohu põhjuseid on süvendanud teatud rahulepingute tingimused*.⁹⁶ Samas nõuti universaalse enesemääramisõiguse tunnustamist ja teostamist ning seda ka sõja kaotanud riikidele ja rahvastele.⁹⁷

STI esimene kongress toimus ajal, mil Euroopa vireles majanduslike raskuste all. Seepärast oli suur tähelepanu sellel küsimusel. Versailles' rahulepingu poolt ette nähtud reparatsioonide maksmine käis Saksamaale üle jõu, mistõttu Prantsusmaa ja Belgia Ruhri tööstuspiirkonna okupeerisid. STI protestis selle vastu üksmeelselt. Kuid kahtluse alla ei seatud (ja seda ka mitte SPD poolt) Saksamaa kohust sõjakahjude tasumisel. Nii väitis kongressi resolutsioon, et *purustatud alade ülesehitamine jääb kõige olulisemaks tingimuseks saavutamaks Euroopa materiaalsed ja moraalset rahustamist ning on väljaspoole kahtlust, et selle ülesehituse koormat peab Saksamaa kandma*. Kuid ei olnud nõus sellega, et Saksamaa hakkaks *Entente'* i riikide sõdurite pensioneid maksma.⁹⁸ Internatsionaal võttis seisukoha, et enne kui Saksamaa reparatsioone maksma peab hakkama, tuleb lasta tal oma mark stabiliseerida, ekspordivõimsus, terve majanduslik olukord ning normaalsed diplomaatilised suhted taastada. Nõuti rahvusvahelist kokkulepet, mis määraks kindlaks Saksamaa poolt makstavad rahasummad, võttes sealjuures arvesse ka riigi majanduslikku võimekust.⁹⁹

Nagu eelnevalt märgitud, siis olid sotsialistid Rahvasteliidu idee osas väga positiivselt meelestatud, kuid nägid seda kui *rahvaste* liitu, mille moodustaksid riikide parlamendiesindajad, mitte riikide liitu, mille moodustaksid valitsuste esindajad. Kuna see nägemus võidule ei pääsenud, seisis STI probleemi ees, kuidas reaalselt eksisteerivasse Rahvasteliitu suhtuda, mis kujutas endast Ramsey

95 William L. Blackwood, „German Hegemony and the Socialist International's Place in Interwar European Diplomacy“, *European History Quarterly*, 1 (2001), 101-140 (119).

96 *Second Congress*, 284-285.

97 Blackwood, „German Hegemony“, 113.

98 *Protokoll des*, 102.

99 *Samas*, 103.

MacDonaldi sõnade järgi viimast moekat kostüümi, milles imperialism peenel kostüümiballil esineb.¹⁰⁰ Oma resolutsioonides jätkati Rahvasteliidu organisatsioonilise demokratiseerimise nõude esitamist ja kõikide riikide kaasamist Rahvasteliitu ja rahvusvahelisse süsteemi. *Meie suurim nõudmine on: mitte ainult sisepoliitilistel, vaid ka välispoliitilistel teemadel tuleb kehtestada demokraatia.*¹⁰¹ Kuid oma tegevuses oldi pragmaatilised ja üritati võtta sellest parimat, mis võimalik. Eesmärgiks seati eksisteeriva Rahvasteliidu parandamine, mitte selle hävitamine või nõrgestamine.¹⁰² Erilise probleemina nähti seda, et *Rahvasteliidu põhikiri ei näe ette vajalikku riikliku suveräänsuse piiramist, (...) et see ei ole võtnud valitsustelt täielikult sõjakuulutamise õigust ning ühine tegevus agressori vastu on endiselt ebapiisavalt organiseeritud.*¹⁰³

Murega jälgiti militarismi ja riikide vaheliste pingete tõusu, uue sõja ärahoidmine oli organisatsiooni jaoks suurim eesmärk. Oluliseks peeti konfliktide eskaleerumise ärahoidmiseks kohustada kõiki riike suunama oma kaebused vahekohtule. *Sotsialistlik Töölisinternatsionaal nõuab, et iga rahvusvaheline konflikt saaks antud lahendada vahekohtule. (...) Sotsialistlik Töölisinternatsionaal näeb konfliktide lahendamises rahulikult teel võimalusi desarmeerimiseks.*¹⁰⁴ Internatsionaali teine suur rahvusvaheline eesmärk oligi saavutada üleüldine desarmeerimine. Nii esitati Rahvasteliidule detailne sellesisuline programm ja organiseeriti allkirjadekogumise kampaania andmaks sellele moraalset ning poliitilist toetust.¹⁰⁵ Oluliseks peeti ka keemiliste ja bioloogiliste relvade keelustamist; kahurite, tankide, õhu-, sõja- ja allveelaevade arvu piiramist; kaitsekulutuste vähendamist; siseriiklikku ja rahvusvahelist kontrolli sõjatööstuse ning selle toodete transpordi üle; alaliste armeede suuruste vähendamist. Väga olulisena nähti parlamentaarse kontrolli saavutamist kõikide sõjaväeliste küsimuste üle, sealhulgas mobilisatsiooni ja sõja alustamise osas. Samuti pidas STI vajalikuks keelata sõjaväe kasutamine tööandjate ja töövõtjate vahelistes tüldes ning igasuguste barjääride kaotamist sõjaväe ja rahva vahel, sest just need tõkked on võimaldanud kapitalistlikel klassidel kasutada armeed töölistkonna vastu.¹⁰⁶

STI tervitas Briand-Kellogi pakti sõlmimist: *võime üksmeelselt rõõmustada, et kapitalistlikud valitsusedki ühinevad meie ideega, väljendades oma seisukohti sõnades: sõda väljaspoole seadust. Teie aga mäletate ometi aega, kus igäühte, kes ei vaimustunud militarismist ja sõjast tembeldati isamaa äraandjaks. Eks ole me nüüd saanud siin sammu edasi? Sõjakeeld, mille kandjateks olid*

100 Casper Sylvest, „Interwar Internationalism, the British Labour Party, and the Historiography of International Relations“, *International Studies Quarterly*, 2 (2004), 409-432 (418).

101 Henderson, „Rahvusvahelise sotsialistliku liikumise saavutusi“, 4.

102 Sylvest, „Interwar Internationalism“, 418.

103 *Second Congress*, 284-285.

104 „Relvade vähendamise eest“, *Rahva Sõna*, 19.08.28, 7.

105 Braunthal, *The History of the International: Volume 2*, 339-340.

106 „Relvade vähendamise eest“, *Rahva Sõna*, 19.08.28, 7.

seni ainult sotsialistid, leiab tunnustamist ka valitsuste poolt.¹⁰⁷ Kuid siiski jäädi kodanlike rahuinitsiatiivide suhtes ettevaatlikuks. STI, nagu ka Komintern, jäi truuks Esimese ja Teise Internatsionaali teooriale sõdade möödapääsmatusest kapitalistlikus maailmas.¹⁰⁸ Kuid erinevalt Kominternist, kes nägi uut sõda positiivsena, seostades seda uue revolutsioonilainega, seisti otsustavalt sõja vastu. Ent rõhutati, et *Sotsialistlik Töölisinternatsionaal ei tohi piirduda sellega, et võitleb nende [desarmeerimine, vahekohus, sõja keelustamine] nõudmistega eest. Iga võit, mida saavutatakse sel teel, peab töölisklassile meelde tuletama, et sõjahädaohtu ei saa kõrvaldada teisiti, kui sotsialismi võiduga. Ükskõik missugune muutus kapitalismis ei sureta tema sõjainstinkti, sest see ongi tema sisu.*¹⁰⁹ Nii nähti (sotsialistlikku) töölisklassi ja töölisliikumist peamise rahutagajana.

Euroopa majanduslikule ja poliitilisele stabiliseerumisele pani punkti 1929. aasta Wall Streeti krahhiga alanud Suur Depressioon. 1931. aasta juulis kogunes STI IV kongress Viinis ja otsis vastust küsimusele, mida ette võtta. Saksa sotsiaaldemokraat Otto Bauer analüüsis kongressil kriisi sügavuse põhjuseid. Nii märkis ta, et probleem ei ole niivõrd toodangu ja nõudluse kasvu vahes, vaid pretsedenditus usaldusekriisis. Finantsturud olid uute majanduslike ja poliitiliste kriiside kartuses tõmmanud tagasi oma investeringud tööstusesse, nii ei töötanud enam turud korralikult, vaja oli valitsuste sekkumist, et vaba kapital tööstusesse suunata ja tootmine taas käima saada. Seda oli vaja teha nii siseriiklikult kui rahvusvaheliselt: kapitalirikkad riigid pidid andma kapitalipuuduses riikidele laenuabi. *Et üle saada praegusest finantskriisist on vaja kiiret ja heldet rahvusvahelise solidaarsuse akti.*¹¹⁰ Erilise tähelepanuga oli silmas peetud abi Saksamaale, kui potentsiaalset suurimat ohtu rahvusvahelisele elule, kelle pangandussüsteem oli eelnevatel kuudel täielikult kokku kukkunud. Vastu võetud resolutsioon väitis, et *majanduslik katastroof Saksamaal suurendaks Saksa demokraatia poliitilise kokkukukkumise ohtu. Natsionaalsotsialistliku diktatuuri võit Saksamaal ohustaks suuresti demokraatiat kogu Euroopas. See ohustaks tõsiselt Euroopa rahu ja paneks lõpu kõikidele Rahvusvahelise Desarmeerimiskonverentsiga seotud lootustele. See viiks Euroopa uude sõtta.*¹¹¹

Internatsionaal toetas Aasia ja Aafrika rahvaste vabadusliikumisi ja nõudis imperialistlikelt suurriikidelt universaalse enesemääramisõiguse tunnustamist ka nõ värviliste rahvaste puhul ning juhiti tähelepanu Lääne liberaalide kahepalgelisusele selles küsimuses. Internatsionaal nõudis lõppu koloniaalriikide ekspansioonile, koloniaalrahvaste väljakurnamisele ning nende majandusvormide

107 Henderson, „Rahvusvahelise sotsialistliku liikumise saavutus“, 4.

108 Braunthal, *The History of the International: Volume 2*, 339.

109 „Relvade vähendamise eest“, *Rahva Sõna*, 19.08.28, 7.

110 Braunthal, *The History of the International: Volume 2*, 360.

111 „The Situation“, 554-555.

*märkimisväärsele purustamisele.*¹¹² Ärgitati oma liikmesparteid oma valitsustele survet avaldama, eriti puhkudel, kui vastuseis võõrvõimule oli märkimisväärne nagu Hiinas või Marokos¹¹³ ning näidati Euroopa ja muu maailma tööliskonna võitlust ühtse võitlusena. Kuid tehti vahet rahvuslikul emantsipatsioonil ja tööliste emantsipatsioonil, seda just Hiina näitel, ja kutsuti noori tööliikumisi vanemate kogemustest õppima ja ka STI liikmeks astuma.¹¹⁴

STI ja selle liikmesparteide suhted Nõukogude Liidu ja selle kontrolli all oleva Kominterniga olid keerulised. Tööliikumise reformimeelse tiiva poolt oli alati olemas vähemalt mingigi soov jõudude ühendamiseks, ükskõik kui raskeks kommunistide pidev sotsiaaldemokraatide pihta käiv sõimuvalang seda ka ei teinud. Kuid siinkohal on näha ka regionaalseid erinevusi. Skandinaavia ja Beneluxi parteid ning Briti Tööpartei soovisid distantseeruda kommunistidest, samas kui Kesk- ja Lõuna-Euroopas oli koostöö soov suurem. Nagu eelpool mainitud, oli juba 1922. aastal õhus Kominterni ja Teise ning Viini Internatsionaali liitumiseks ühiseks rindeks, mille luhtudes viimased panid aluse STI-le. Luhtumise põhjuseks olid erinevad tõlgendused maailma poliitilisele olukorrale, sellest lähtuvalt erinevad tulevikunägemused, kui ka erinevad arusaamad mõiste *ühtne rinne* sisust. Kui Teise Internatsionaali ja Viini Tööliisühingu esindajad mõistsid seda kui tööliikumise kõikide suundade koondumist üheks organisatsiooniliseks tervikuks ning löögirusikaks, siis, nagu seletas Kominterni viies kongress: *Kommunistliku Internatsionaali jaoks koosneb ühtse rinde taktika peamine eesmärk võitlusest kontrevolutsioonilise sotsiaaldemokraatia liidrite vastu ja sotsiaaldemokraatlike tööliste vabastamises nende mõjust, mitte (...) poliitilises liidus sotsiaaldemokraatiaga.*¹¹⁵

Nõukogude Liidu kaitsmist nähti siiski ühe olulisema ülesandena. Juba Hamburgi kongressil oli see üks olulisim päevapoliitiline küsimus: päev enne kongressi kogunemist tegi Briti välisminister lord Curzon Nõukogude Liidu valitsusele ultimaatumi viimase vanglas olevate briti vangide pärast, milles paljud nägid Briti valitsuse plaani taaskord Nõukogude Liidule kallale tungida. Kongressile esitatud resolutsioon, mis ühehäälselt vastu võeti, sätestas üldised põhimõtted suhtumisel Nõukogude Liiduga. Kongress *kutsub tööliikumist üles vastu hakkama igasugusele kapitalistlike valitsuste poolt läbi viidud interventsioonile Venemaa vastu. Igasugune interventsioon nende poolt ei sea eesmärgiks Vene revolutsiooni praeguse faasi vigade parandamisele, vaid Revolutsiooni enda hävitamise. Kaugel tõelise demokraatia sisseseadmisest, viiks see verise vasturevolutsioonilise valitsuse ametisse seadmisele, mis oleks Lääne imperialistide vahendiks Vene rahva*

112 *Protokoll des*, 101.

113 *Second Congress*, 287-288.

114 „The World Political Situation“, 550.

115 Braunthal, *The History of the International: Volume 2*, 252-253.

ekspluateerimisel.¹¹⁶ Usuti, et see samm tooks endaga kaasa reaktsioonilise laine kogu Euroopas. Resolutsioon kutsus eriti *Entente*'i ja Venemaa naaberriikide sotsialistlike parteisid üles avaldama survet Venemaa täielikule diplomaatilisele tunnustamisele ja normaalsete suhete sisseseadmisele. Taolist poliitilist joont hoiti ka järgnevatel aastatel.

Samas oldi vägagi kriitilised Nõukogude Liidu sisemiste arengute suhtes ning *mõisteti hukka Vene valitsuse terroristlike meetodite kasutamine, elementaarsete demokraatlike õiguste mahasurumine, mis kahjustavad nii Vene tööliste põhilisi huve, kui ka kogu rahvusvahelise töölisklassi huve.*¹¹⁷ Probleemina nähti jätkuvalt ka Gruusia okupeerimist ja Nõukogude Liidu ja Kominterni poolt korraldatud revolutsioonikatseid Eestis, Bulgaarias, Saksamaal ja Tšehhoslovakkias.¹¹⁸ Vastanduti end ka diktatuurile, mis valitses nii riigis üldiselt kui selle ainsas parteis. Elus oli endiselt ka tööliikumise ühtsuse taastamine: *Proletariaadi jagunemine vähendab selle jõudu. Tööliste ühtsus oleks uus tõuge, mis muudaks selle võitluse rahu ja sotsiaalse emantsipatsiooni eest tagasitõrjumatuks.*¹¹⁹

2.2. Eesti Sotsialistliku Tööliste Partei seisukohad

Nagu eelnevalt kirjeldatud oli STI liikmesparteide autonoomia välispoliitilistes küsimustes piiratud, nii ei olnud rahvusvahelised suhted ning rahvusvahelised majandusküsimused ka ESTP kongressidel esmase tähtsusega ning enamasti piirduti vaid STI otsuste ning hinnangute kordamisega, kui sedagi, sest oldi ju vaid üks väesalk võitleva töölisklassi üleilmses väerinnas. Sel juhul vahendas neid seisukohti erakonna häälekandja. Nii näiteks analüüsis Mihkel Martna Tulevikus 1923. aastal Versailles' rahulepinguid ja selle tagajärgi, järgides hoolikalt sotsialistide kongresside hinnanguid: *Versailles' rahu tagajärjel on Euroopa seisukord niihästi poliitikas kui ka – ja eriti – majanduses nõnda halvaks muutunud, et selle all terved suured rahvad ja miljonid töölised ning talupojad äärmiselt kannatavad. (...) Versailles' rahu on maailmale rahu asemel uusi vaenupõhjuseid lisaks toonud ja aina viha umbrohtu külvab. Rahuleping on loonud majandusliku korralageduse, kus vabakaubandus taastunud pole ja see kõikidele kahju toob. Saksamaale on Entente peale surunud maksukoorma, mida ta aga iial tasuda ei suuda. Sotsialistlike parteide poliitika, kirjutab Martna, on Versailles' rahulepingu vastu suunatud.*¹²⁰

116 *Protokoll des*, 105.

117 *Samas*, 105.

118 Braunthal, *The History of the International: Volume 2*, 337.

119 „The World Political Situation“, 552.

120 Mihkel Martna, „Välispoliitika 1922. aastal“, *Tulevik*, 03.01.23, 1, 06.01.23, 2.

ESTP I kongressil vastuvõetud partei taktika kohaselt *peab ESTP Vabariigi Valitsuselt ausameelselt rahupoliitikat nõudma ja kogu oma mõjuvõimuga selleks kaasa aitama, et Eesti Rahvasteliitu kuuludes rahu püüdeid ja üldise desarmeerimise kavatsusi toetaks, ilma aga, et partei seal juures Eesti riikliku iseseisvuse ja rippumatuse kaitsmise ja kindlustamise vajadust unustaks.*¹²¹ Erakonna programm näeb ette *sõjavägede ja relvastuse vähendamise*, kuid seda vaid *rahvusvahelisel julgeoleku kindlustusel*. Programmi on sisse pandud ka STI nõuded sunduslikuks vahekohtuks riikide vaheliste konfliktide lahendamisel ja sõjaväe demokratiseerimiks.¹²² III kongressil vastuvõetud resolutsioon poliitilise olukorra kohta rõhutab vajadust teha koostööd teiste Balti riikidega, hoidumist igasugustest suurriikide poolt juhitud allianssidest, mis võiksid Eesti kiskuda sekeldustesse. Samas tuleb sõlmida lepinguid, mis rahvuslikku julgeolekut kindlustaksid.¹²³

Nagu STI, nõudis ka ESTP kaitsekulutuste vähendamist: *Sõjaministeeriumi väljaminekuid (...) tuleb viimase võimaluseni kärpida ja need summad ühes kaitseliidu ülalpidamisele kuuluvate summadega juhtida rahvamajandusliku ja sotsiaalse heakorra tõstmiseks.*¹²⁴ Kaitseliit oli üldse sotsialistide jaoks eriliseks pinnuks silmis, mille liikmete ebaõnnestumisi oma häälekandjates väga meelsasti ja sensatsioonilises võtmes kajastati. ESTP III kongress keelas erakonna liikmetel aga Kaitseliidus töötamise ära ja soovitas sellest üldse eemale hoida, kuna see lähendavat töölisi kodanlusele ning tumestab nii nende klassiteadvust¹²⁵ samas kui STI oli eesmärgina välja kuulutanud just barjääride kaotamist sõjaväe ja tööliste vahel.

Eesti sotsiaaldemokraatide tugevaimat lahknemist võib täheldada aga suhtumises Kominterni. 1922. aasta Berliini konverents, millest, nagu eelpool juttu olnud, loodeti rahvusvahelise töölisliikumise ühtsuse taastamist, sai ESDTP poolt kriitika osaliseks. Oldi otsustavalt vastu sotsialistide lähenemisele kommunistidele ja Nõukogude Venemaale, vaid sooviti *tugevaid sidemeid kultuurmaade sotsialistlike parteidega*,¹²⁶ niisiis oldi ühel meelel Põhja-Euroopa vennasparteidega. Ei erakonna programmis ei puudutatud suhtumist kommunistidesse, *kuigi kongressidel ja ajakirjanduses kritiseerisid sotsiaaldemokraadid kommuniste teravalt.*¹²⁷ Nii arvati ESDTP V kongressil, et niisugustes tingimustes nagu Venemaal ei saa sotsialismi üles ehitada¹²⁸ ja August Rei väitis oma artiklis *Mõned mõtted Lenini surma puhul*, et Lenini revolutsiooniteooria ja -praktika sarnanes tunduvalt enam Louis Blanqui ja Mihhail Bakunini ideedele, kui Marxi ja Engelsi

121 ESTP I kongressi materjalid, 9.-10.04.25, ERA.87.1.1, 90.

122 Samas, ERA.87.1.1, 136.

123 ESTP III kongressi protokoll, 8.-9.12.27, ERA.87.1.71, 62.

124 ESTP IV kongressi protokoll, 29.-30.12.28, ERA.87.1.118, 61.

125 ESTP III kongressi protokoll, 8.-9.12.27, ERA.87.1.71, 79.

126 „Eesti Sotsiaaldemokraatlike Tööliste Partei V kongress“, *Tulevik*, 30.12.22, 1.

127 Kuuli, *Sotsialistid ja kommunistid*, 37.

128 „Eesti Sotsiaaldemokraatlike Tööliste Partei V kongress“, *Tulevik*, 03.01.23, 3.

õpetustele.¹²⁹

Nagu eelnevalt nägime, kritiseeriti ka STI kongressidel teravalt Nõukogude Liidus valitsevat diktatuuri, poliitilisi repressioone, riigi välispoliitikat, kuid alati deklareeriti ka oma tuge Lääne suurriikide agressiooni ja imperialismi vastu – Nõukogude Liidu kaitsmist nähti ühe enda olulisema ülesandena. Midagi ligilähedaseltki sarnast Eesti sotsiaaldemokraatide kongresside materjale vaadates näha ei ole. Pingelistel aegadel, Vabadussõda ja 1924. aasta riigipöördekatse aegu, on näha kõige teravamad kriitikat idanaabri aadressil. Nõukogude Liitu ei nähtud mitte imperialismi (potentsiaalse) ohvrina, vaid hoopis imperialistina. Muidu peeti aga oluliseks idanaabriga *heanaaberlikkude vahekordade alalhoidmist* ning majandusliku koostöö arendamist. Näiteks Eesti Vabariigi – Nõukogude Liidu kaubandusleping sõlmitigi August Rei Valitsuse ajal.¹³⁰

129 Ant, *August Rei*, 107.

130 *Samas*, 154, 157.

III SISEPOLIITIKA JA SOTSIAALKÜSIMUSED

3.1. Sotsialistliku Töölisinternatsionaali seisukohad sise poliitilistes küsimustes

Nagu enamalt mainitud sätestas STI põhikirja artikkel 1, et organisatsiooni liikmesparteid aktsepteerivad printsiipi tööliste majanduslikuks emantsipatsiooniks kapitalistliku domineerimise alt ja Sotsialistliku Ühenduse loomist kui oma eesmärgid ning klassivõitlust (...) kui vahendit nende eesmärkide saavutamisel.¹³¹ Erinevalt Kominternist ei peetud vajalikuks revolutsiooniliste meetmete kasutamist, vaid sooviti rahumeelset evolutsiooni. Samas olid mõlemad välja kasvanud Teisest Internatsionaalist. Oma põhimõtetest järgis eelkäijat siiski rohkem STI. *Revolutsioonilise sotsialismi traditsioon, mida Teine Internatsionaal ülal hoidis, oli olnud realselt elus vaid nende riikide parteides, milles demokraatia ei olnud veel võimule pääsenud – Hohenzollernite ja Habsburgide impeeriumides ja Tsaari-Venemaal. Kõigis nendes riikides olid sotsiaaldemokraatlikud parteid revolutsioonilised, kuna nende eesmärgiks oli täielik demokraatia, mis oli saavutatav vaid seniste autokraatlike režiimide kukutamisel. (...) Aga demokraatlike riikide sotsialistlike parteide jaoks oli sotsiaalne revolutsioon, eshatoloogilises tähenduses, vaid kaugel eesmärk tulevikus. Revolutsiooniline sotsialism ei olnud tegelikult midagi muud kui traditsiooniline poos, mis lõplikult purustati 4. augustil 1914.*¹³²

STI sees leiti, et (liberaal-)demokraatlik kord on kõige soodsam pinnas tööliklassi vabadusvõitlusele ja seega ka sotsialismi teostamiseks. Hollandlase Pieter Jelles Troelstra sõnade järgi on *kodanlik-demokraatlik ideoloogia muutunud tööliklassi ideoloogiaks.*¹³³ Brüsseli kongressi manifesti järgi muudab rahvusvahelise proletariaadi võitluse emantsipatsiooni ja rahu eest tulemusrikkaks vaid poliitiline vabadus. Tõdedes küll et, *demokraatia, mis on ühendatud klassisüsteemiga, ei ole tööliklassi jaoks eesmärk iseeneses. Kuid see on tähtsaks teeks kindlustamiseks lisaks poliitilisele võrdusele ka sotsiaalset võrdsust. Tööliklass saavutab selle eesmärgi vaid siis, kui võideldakse pühendunult kodanliku demokraatia sees, kui laiendatakse oma võimupositsiooni kasutades selleks poliitilise õigusi ja vabadusi, luues nii vajalikud tingimused proletaarse demokraatia rajamiseks.*¹³⁴ Demokraatia langusega seostati otseselt ka sõjaohu suurenemist.¹³⁵

131 Protokoll des, 97.

132 Braunthal, *The History of the International: Volume 2*, 334-335.

133 Kowalski, *Geschichte der*, 16.

134 „The World Political Situation“, 551.

135 Henderson, „Rahvusvahelise sotsialistliku liikumise saavutus“, 4.

Kõne all oli endiselt ka töölisliikumise ühtsuse taastamine. Nii väitis 1928. aasta kongressil vastu võetud manifest, et *proletariaadi jagunemine vähendab selle jõudu. Tööliste ühtsus oleks uus tõuge, mis muudaks selle võitluse rahu ja sotsiaalse emantsipatsiooni eest tagasitõrjumatuks.*¹³⁶ Kuid kui propagandistlik-deklaratiivsed avaldused kõrvale jätta, siis realselt olid mitmed sotsialistlikud parteid vastu liidu otsimisele kommunistidega, sest sisepoliitiliselt olid igasugused sidemed nendega kahjulikud.¹³⁷ Samuti ei soovitud eriti tegemist teha inimestega, kes sotsiaaldemokraate pidevalt sõimasid. Kui varasemalt nähti sotsiaaldemokraate töölisliikumise parempoolse tiivana, siis Kominterni V kongress 1924. aastal pani paika uue doktriini: *Fašism ja sotsiaaldemokraatia on modernse kapitalismi parem ja vasak käsi.*¹³⁸

Kommunistide asemel otsiti võimalusi koostööks liberaalide ja tsentristidega, saavutamaks nii soovitud sotsiaalseid reforme. See oli juba järeleproovitud taktika. Kodanlike valitsuste toetamine parlamendis ja kodanlikes valitsustes osalemine oli Teise Internatsionaali jaoks üheks akuutsemaks küsimuseks. Alexandre Millerand lõi 1899. aastal pretsedendi, olles esimene sotsialist, kes osales oma riigi (Prantsusmaa) valitsuses. Millerand oli kaubandusminister Pierre Waldeck-Rousseau kodanlikus valitsuses, kuid see oli Millerand'i omaalgatus, mida tema erakond ei toetanud. Teine Internatsionaal otsustas, et mittemarkisistlike valitsuste toetamine parlamendihääletustel on lubatav, kuid valitsuskoalitsioonist osavõtmist eitati.¹³⁹ Enne Esimest maailmasõda ei olnud ükski sotsialist valitsusliige oma partei nõusolekul.¹⁴⁰ Äkitselt muutus kõik. Näiteks Jules Guesde, kes oli olnud Prantsuse sotsialistliku partei ortodoksse tiiva juht ja pidevalt kritiseerinud reformistlike erakonnakaaslaste osalust valitsustes, läks ise 1914. aasta augustis koheselt valitsusse.¹⁴¹

Sõda sai selles küsimuses niisiis oluliseks *jäämurdjaks*. Kuid oluline on rõhutada ka Briti Tööpartei poolt moodustatud valitsust 1924. aastal, mis STI sekretär Friedrich Adleri sõnade järgi *vabastas uue internatsionaali ministriküsimusest*. STI täitevkomitee rõõmustas samal ajal, et *Briti maailmariigi peaminister on töölisparteid ja [et] tööliklass on mitmel maal poliitilist võimu saamas*. Sotsiaaldemokraadid olid kahekümnendatal aastatel valitsustes Taanis, Rootsis, Soomes, Suurbritannias, Eestis, Belgias, Poolas, Lätis, Leedus, Saksamaal, Norras.¹⁴² Valitsemine seadis sotsiaaldemokraatlikud erakonnad otse Max Weberi poolt kirjeldatud¹⁴³ veendumuseetika ja vastutuseetika dihhotoomia ette, kus üritati balansseerida ühelt poolt oma selgepiirilise ideoloogilise

136 „The World Political Situation“, Brauthal, *The History of the International: Volume 2*, 552.

137 Brauthal, *The History of the International: Volume 2*, 302-303.

138 Samas, 298.

139 Brauthal, *The History of the International: Volume 1*, 272.

140 Sassoon, *One Hounded Years of Socialism*, 27.

141 G.D.H. Cole, *A History of Socialist Thought: Volume 6* (Houndmills: Palgrave Macmillan, 2002), 458-459.

142 Kowalski, *Geschichte der*, 56.

143 Max Weber, „Poliitika kui elukutse ja kutsumus“, *Poliitika kui elukutse ja kutsumus. Teadus kui elukutse ja kutsumus* (Tallinn: TLU Press, 2010), 39-123 (108).

tulevikukorra nägemuse ja teisalt vajaduse eest olemasoleva korra tingimustes oma riigi ja rahva käekäigu eest hoolt kanda. Samas tuleb tõdeda, et valitsustes osalemistega diskussioon *ministriküsimuse* üle ei kadunud siiski lõplikult. Nende riikide erakondades, mis pikema aja vältel riigivalitsemise juhtrollis tegutsesid, nagu Briti Tööpartei või Rootsi Sotsiaaldemokraatlik Partei, toimus ka suurem eemaldumine ortodokssetest seisukohtadest. Seda nii *ministriküsimuses*, kaitsepoliitikas¹⁴⁴ kui ka majanduspoliitikas.

Majanduskriisiga kaasnenud sisepoliitilised pinged ja antidemokraatlike poliitiliste jõudude tõus valmistas internatsionaalile ja selle liikmesparteid muret. Hoolimata mõnede sotsialistide lähenemisest kommunistide või fašistide positsioonile, jäi STI-sse kuuluvad erakonnad demokraatiale truuks ja käsitlesid end endiselt demokraatia peamise kaitsjana.¹⁴⁵ Siiski tõstatati 1931. aasta Viini kongressil Briti Iseseisva Tööpartei poolt küsimus, kas ei oleks Saksa sotsiaaldemokraatidel õigem hoopis võim täielikult enda kätte haarata, sisuliselt tähendanuks see riigipööret. See ettepanek ei läinud ülekaalukalt läbi, rõhutati nii põhimõttelist argumenti – vägivald taktikana ei ole õigustatud – kui ka praktilist argumenti – võimuhaaramine sotsialistide poolt oleks olnud võimatu.¹⁴⁶ Samas aga pandi paika, et kui fašistlikud jõud üritavad vägivaldiga ära võtta tööliste demokraatlikuid õiguseid, siis selles olukorras on vägivald võitlusvahendina lubatud.¹⁴⁷ Sama kinnitas ka 1933. aasta augustis toimunud Pariisi konverents.¹⁴⁸

Seoses paremäärmslike liikumiste tõusuga Euroopas tõstatas taas küsimus töölisliikumise ühisest rindest. Kominterni poliitikat aga Hitleri tõus ei mõjutanud. Kui 1933. aasta veebruaris tegi STI büroo meeleheitliku ettepaneku koostööks Saksamaal, rõhutades ohte, mida Hitleri võim endaga kogu Euroopa jaoks kaasa tooks, nägi Komintern selles taas pettust. Selline käitumine põhines analüüsil, mis väitis, et kapitalismi kriisiga kaasnevad ka tugevad sotsiaalsed ja poliitilised vapustused, st revolutsiooniline olukord, kus kommunism võidutseks. Aga et töölisklass saaks võimu haarata, on vaja sotsiaaldemokraatia hävitada ja nii tervitati natse kui vajalikku tööriista. Nii väitis Komintern 5. märtsil, viimaste *Reichstagi* valimiste päeval, et *praegune rahunemine pärast fašismi võitu on vaid ajutine. Hoolimata fašistlikust terrorist, revolutsiooniline laine Saksamaal kasvab. (...) Avalikult fašistliku diktatuuri sisseviimine, mis hävitab kõik demokraatlikud pettekujutelmad masside hulgas, nii neid sotsiaaldemokraatide mõjust vabastades, ainult kiirendab Saksamaa progressi proletaarse revolutsiooni poole. Karl Radeki sõnade järgi: Fašism kiirendab*

144 Kowalski, *Geschichte der*, 95.

145 Otto Bauer, „Euroopa teelahkmed: demokraatia päästmine või kodusõda“, *Rahva Sõna*, 05.08.31, 2.

146 Braunthal, *The History of the International: Volume 2*, 362-363.

147 Samas, 364.

148 „Kõigi maade sotsialistidele“, *Rahva Sõna*, 06.09.33, 5.

*kapitalistlikku kollapsi.*¹⁴⁹ Sotsiaaldemokraatia jäi Kominterni propagandas endiselt peamiseks vaenlaseks isegi ajal, mil natsid sotsiaaldemokraate (ja kommuniste) represseerima hakkasid. Nii väitis maipühadel avaldatud Kominterni manifest, et *sotsiaalfašistide täielik eemaldamine riigiaparaadist ja sotsiaaldemokraatide organisatsioonide ning pressi brutaalne mahasurumine, ei muuda fakti, et sotsiaaldemokraadid olid, ja siiani on, kapitalistliku diktatuuri peamine tugi. (...) Natsid peksavad sotsiaaldemokraate kui truud koera, kes on oma kasulikkuse minetanud.*¹⁵⁰

STI Pariisi konverentsil, mis toimus juba pärast Saksa sotsiaaldemokraatide vastu suunatud poliitiliste repressioonide algust, arutati tekkinud olukorda ning võimalikke strateegiaid fašistliku ohu ja sõja ohu vastu. Kogunenud delegaadid olid Kominterni käitumisest hämmeldunud. Pietro Nenni sõnastas põhiküsimuse: *Kas see on tõesti võimalik, et Moskva, olles sõlminud sõpruspaktid Mussolini Itaaliaga, Pilsudski Poolaga ja Hitleri Saksamaaga*¹⁵¹, *saab keelduda sõlmimast sõpruspakti sotsialistlike töölisklassidega.* Nii loobuti ootamast, mil kommunistid mõistuse juurde tulevad. Mitmed Lääne-Euroopa töölisparteid nägid võimalikku ühisrinnet kommunistidega isegi kahjulikuna, kuna see raskendaks läbisaamist demokraatiameelse kodanlusega, keda nähti kasulikuma liitlasena paremäärmusluse tõkestamisel.¹⁵² Nii võeti vastu otsus, et ükski sotsialistlik erakond ei sõlmi ühist rinnet kommunistidega ilma STI loata.¹⁵³

Muutused said alguse Prantsusmaal ja seda kohalike kommunistide oma initsiatiivist. 6. veebruaril 1934. aastal toimus kurikuulus paremäärmuslaste demonstratsioon Pariisis, milles nähti paremäärmusliku poliitilise pöörde eelmängu. Sellele vastuseisuks toimunud meeleavaldusel osalesid ka kommunistid, kuid muutust Kommunistliku Partei ladviku suhtumises see veel kaasa ei toonud.¹⁵⁴ Otsustav muutus sai alguse Stalini välispoliitiliste eesmärkide muutusest. 1934. aasta kevadel hakkas Stalin Hitlerit kahtlustama liidu loomises Nõukogude Liidu vastu, nii pöördus Stalin hoopis lääneriikide poole ning asus otsima võimalust Rahvasteliitu astumiseks.¹⁵⁵ Nüüd liikusid asjad kiiresti, sama aasta suvel kiitsid mõlemad Prantsuse erakonnad ühisrinde heaks. Augustis toimus otsustav muutus kommunistide suhtumises kodanlusse, kuigi siiani oli Sotsialistliku Partei koostöö kodanlike radikaalsotsialistidega üks suurimaid süüdistusi, mis esimeste aadressil esitati, siis nüüd tuli ettepanek kahe töölispartei liitu ka (hoolimata nimest) kodanlikud radikaalsotsialistid kaasata just nimelt Stalini ja kommunistide poolt.¹⁵⁶

149 Blackwood, *German Hegemony*, 117-118.

150 Braunthal, *The History of the International: Volume 2*, 392-395.

151 Nõukogude Liit oli esimene riik, mis Hitleri Saksamaaga lepingu sõlmis.

152 Braunthal, *The History of the International: Volume 2*, 399.

153 Samas, 428.

154 Service, *Seltsimehed*, 210.

155 Braunthal, *The History of the International: Volume 2*, 426.

156 Service, *Seltsimehed*, 210-211.

Kominterni Seitsmendal kongressil juulis 1935, pidi andma poliitikamuutuseks ametliku heakskiidu koos ideoloogilise põhjendusega. *Kominterni Seitsmes kongress usub, et tegevusühtsus on pakiline vajadus ja kindlaim tee saavutamaks tööliste poliitilist ühtsust. Kommunistliku Internatsionaali kõikide seksioonide poolt deklareerib see valmidust alustamaks läbirääkimisi vastavate Teise Internatsionaali parteidega, loomaks tööliste ühtsust võitluses kapitalismi rünnakute, fašismi ja imperialistliku sõja ohu vastu.* Valmisolekut väljendati ka alustamaks kahe internatsionaali organisatoorseks ühinemiseks. Nii rehabiliteeriti *sotsiaalfašistid* ning neist said tublid *antifašistid*, samuti tehti nüüdsest vahet vabariiklikul demokraatial ja fašistlikul diktatuuril.¹⁵⁷

Kuid STI suhtumine lähenemisküsimusse oli teistsugune. Juba 1934. aasta prantsuse sotsialistide ja kommunistide pakti suhtusid paljud STI parteid terava kriitikaga, lisaks prantslastele toetasid koostööd kommunistidega vaid hispaanlased, Poola juudid ning eksiilis olevad itaallased, austerlased ja menševikud. Seevastu Briti, Rootsi, Hollandi, Norra, Taani, Soome ja Tšehhoslovakkia suured parteid olid selle vastu. Nende argument ühistegevuse vastu oli, et see seaks ohtu sotsiaaldemokraatide ning demokraatiameelse kodanluse liidu. Kõik katsed lõhet STI sees ületada ning kindlat, häälteenamusel põhinevat, otsust kahe internatsionaali ametlike läbirääkimiste osas vastu võtta nurjusid. Toetus anti vaid kahepoolseteks läbirääkimisteks ning koostööks ühe konkreetse riigi sotsiaaldemokraatlike ja kommunistlike erakondade vahel.¹⁵⁸ Oma poliitikat ei muutnud STI ka järgnevate aastate jooksul. Otsest konflikti kahe organisatsiooni vahel siiski ei toimunud, kuid vastuseisu ametlikule lähenemisele see ei vähendanud. Põhjuseid selleks mitu: kommunistid olid vaid (peale Prantsusmaa) Soomes ja Tšehhoslovakkias arvestatav jõud ja seega oli sotsiaaldemokraatlikel parteidel mõistlikum oma koostööd mittemarksistlike erakondadega¹⁵⁹ mitte ohtu seada. Kuid kõige suuremat vastuseisu tekitas Nõukogude Liidus käima läinud Suur Terror, mis vapustas tugevalt kõiki ja andis tugeva hoobi riigi mainele. Kõlanud protestid teravdasid taaskord Moskva-poolset retoorikat ning soov ühise rinde järgi kadus ka Kominterni poolt. Hoolimata sellest olid vaidlused ühise rinde üle STI-d nõrgendanud ning see oli üks põhilisi põhjuseid, miks internatsionaal aastatel 1939-1940 vaikselt oma tegevuse lõpetas.¹⁶⁰

157 Braunthal, *The History of the International: Volume 2*, 471-472.

158 Samas, 476-477.

159 Kodanlike parteidega oldi valitsuskoalitsioonis Prantsusmaal, Hispaanias, Rootsis, Norras, Soomes, Taanis, Belgias ja Tšehhoslovakkias. Samas, 484.

160 Samas, 484-487.

3.2. Eesti Sotsialistliku Töölise Partei seisukohad sisepoliitilistes küsimustes

Nagu mujalgi seisnes Eesti sotsiaaldemokraatide revolutsioonilises autoritaarse tsaarivõimu asendamises liberaaldemokraatliku korraga, mida otsustavalt kaitsti ka vasakäärmusest tulevate rünnakute eest Vabadussõjas, seda nii rindel, ametiühingutes kui valitsuses. ESTP programm: *Kindlas teadmises, et demokraatlik vabariik pakub kõige avaramaid võimalusi töötava rahva võitluseks oma elujärje parandamise eest ning moodustab kõige kindlama aluspõhja ja lähtekoha sotsialismi kättesaamiseks, peab ESTP vajalikuks kaitsta demokraatlikku riigikorda ning rahvavalitsuse järjekindlat teostamist riigis ja kogukondades.*¹⁶¹ Proletariaadi klassivõitluse lõppsihiks peeti endiselt *kapitalistliku ühiskonnakorra asemele sotsialistliku ilmakorra maksmapanemist*. Ja see pidi saavutatama sotsiaalse revolutsiooni möödapääsmatuse seletamises inimestele ja poliitilise ülemvõimu kättevõitmisel tööliste, kuid kohe kindlasti ei tohtinud selle eesmärgi saavutamiseks minema *avantüristlike võimuhaaramiste teele*, vaid olemasoleva demokraatliku korra raames kapitalistlikus ühiskonnas tööliste paremaid *töö-, palga- ja tervisoluksid kätte võidelda.*¹⁶²

Ka Eestis oli sotsiaaldemokraatide valitsustes osalemise küsimus kesksel kohal. Vabadussõja aegu see esile ei kerkinud, kuna Teine Internatsionaal lubas seda erakorralistel asjaoludel ja relvakonflikt seda kahtlemata oli. ESDTP esindajad olid valitsuses juulini 1920, mil teatati erakorraliste ajaolude möödumisele viidates, et *sotsialistlik partei ei saa osa võtta riigi valitsemisest senikaua, kui majanduslik edenemine ja ühes sellega ka töölisklassi organiseerimistöö nii kaugele on jõudnud, et võimalik on kapitalistlikku ühiskonnakorda kaotada.*¹⁶³ Muidugi võis tegelikult põhjuseks olla ESDTP populaarsuse langus lähenevate valimiste eel ja sellest tulenev kommunistide surve.¹⁶⁴ 1920. aastal toimunud III kongress sätestas, et *ESDTP rahvusvaheliste sotsialistide kongresside otsustest kinni pidades põhimõtteliselt kodanlikest valitsustest osavõtmise vastu on.*¹⁶⁵

Kommunistide riigipöördekatsele järgnevalt astusid sotsialistid aga taaskord koalitsiooni. August Rei pidas ühinemisvalmis ESDTP ja ISTP nimel Riigikogus kõne, milles kordas taaskord veendumust, et ainult läbi demokraatliku korra on võimalik töötavate kihtide eluolu parandada ja lõpuks sotsialismi jõuda. *See rühmitus, kes tahtis 1. detsembril salajase vandeseltsliku sõjariistus*

161 ESTP I kongressi materjalid, 09.-10.04.25, ERA.87.1.1, 135.

162 Samas, ERA.87.1.1, 89.

163 Kuuli, *Sotsialistid ja kommunistid*, 36.

164 Laaman, *Erakonnad Eestis*, 37.

165 „Eesti Sotsiaaldemokraatliku Töölise Partei III kongressi resolutsioonid ja otsused“, *Sotsiaaldemokraat*, 15.09.20, 1.

*mässu abil riigivõimu enda kätte kiskuda, teab väga hästi (...) et tema ainult verise vägivalla abil ja võõraste püssitikkude toetusel võiks Eestis riigivõimu enda kätte saada ja oma käes pidada (...) Nende hädaohtude palge ees (...) pidasid sotsialistlikud rühmad tarvilikuks osa võtta uuestimoodustatavast valitsusest, et oma osavõtmisega riigivalitsemise tegevusest toetada Eesti iseseisvuse ja demokraatia kaitsemist.*¹⁶⁶

Juba enne riigipöördekatset ei unistanud partei enamus ja juhtliin mingist ühisest väerinnast kommunistidega, kuigi paljude Lääne-Euroopa sotsiaaldemokraatide jaoks oli idee ühisest ja ühtsest internatsionaalist endiselt südamelähedane. Kuid ESTP I kongressi arutelust, mis toimus vahetult pärast 1924. aasta 1. detsembrit saab Eesti sotsialistide vaenulikkus kommunistide vastu eriti selgeks. Kui STI kuulutas oma põhimõttelist vastuseisu surmanuhtlusele, siis tõstas küsimus, et kas internatsionaali kuuluv partei võib üldse olla osa valitsusest, mis kõige karmimaid karistusi kommunistidele jagab. Karl Asti sõnavõtt kaitses kommunistide vastu kõikide vahendite kasutamist, kuna *kommunistid on tööliskonnale ainult veresaune organiseerinud. Nende organisatsioonid ja tegevus tuli põranda alla suruda just sellepärast, et nad ei saaks tööliskonda lõhkuda. (...) Internatsionaalile peame oma erilist seisukohta kommunistide suhtes selgitama ja seal Ida-Euroopa poliitilist seisukorda valgustama.* Kongressil osalenud sõnavõtjad toetasid valitsusest osavõttu ja kommunistide vastaseid repressioone.¹⁶⁷

Sama taktikat kasutati ka oma seisukohtade selgitamisel internatsionaalile.¹⁶⁸ Mihkel Martna väitis STI täitevkomitee istungil jaanuaris 1925, et *on olemas ümberlukkamatud tõendid, et putš on Venemaal ettevalmistatud ja see rõhuva enamuse Eesti tööliskonna vastu suunatud oli.*¹⁶⁹ Sotsialistid osavõttu valitsusest põhjendas Martna, et nii on võimalik repressioonid lõpetada. Sama hinnangu andis ESTP kongressil ka Karl Ast: *Just meie partei osavõtmine valitsusest oli suureks toeks, mis pani peale 1. detsembrit ilmunud tugevale repressioonile piiri.*¹⁷⁰ Samas küll STI selles osas Eesti sotsialistide tegevusega rahule ei jäänud.¹⁷¹

Nii jätkati keskendumist parlamentaarsele võitlusele ja koostööle seal esindatud erakondadega, samas jätkuvaid (küll vaibunud) kommunistide rünnakuid tõrjudes. Sigmund Klau hinnangul pole

¹⁶⁶ Ant, *August Rei*, 108-109.

¹⁶⁷ ESTP I kongressi protokollid, 09.-10.04.25, ERA.87.1.2. 9-10.

¹⁶⁸ 1. detsembrile järgnenud karistusaktsioone vaadati STI-s murelikult. Suurimat protesti avaldasid soomlane Viik ning Vene menševikud, kelle esindaja STI täitevkomitees kommenteeris Martna ettekannet: *Me ei taha bolševismi vastu bolševistlike vahenditega võidelda.* Eesti sotsialiste STI täitevkomitees esindanud lätlane Zeelens toetas aga eestlasi: *Täna ei pea me enam Venemaa tunnustamist saavutama ja seda kapitalistlikku interventsiooni eest hoidma, vaid vastupidi, Venemaa naabreid Vene interventsioonipoliitika eest kaitsma.* STI bulletään, jaanuar 1925, ERA.87.1.25, 65-66.

¹⁶⁹ Samas, 66.

¹⁷⁰ ESTP I kongressi protokollid, 09.-10.04.25, ERA.87.1.2, 8.

¹⁷¹ Lebbin, *Sotsiaaldemokratismi pankrot*, 167.

ükski teine sotsialistlik erakond Euroopas niisuguse eduga enamliku propaganda vastu võidelnud.¹⁷² ESTP I kongressil vastu võetud resolutsioon partei taktikast nägi ette, et koalitsiooni valitsusest osavõtmine olgu lubatus üksnes tingimustel, et valitsuse üldine suund kindlast demokraatlikust vaimust kantud oleks ja tööliskonna ainelistele ning vaimlistele huvidele vaenulikuna ei osutuks.¹⁷³ Piisavalt ebamäärane seletus, mis lubas erakonna juhtkonnal seda võimalust alati kaaluda. August Rei tunnistas: *olin kaua valitsusest osavõtu vastu. 1920. aastal ütlesin mina, et normaalses olukorras kapitalistlikus ühiskonnas pole valitsusest osavõtt loomulik (...) Kui möödunud aastal tulid otsusele, et neid seisukohti peaks revideerima.*¹⁷⁴ ESTP III kongress kinnitas taas, et selles küsimuses tuli juhendada sotsialistide rahvusvaheliste kongresside otsustest.¹⁷⁵

1928. aasta lõpus sai ametisse valitsus, mida juhtis riigivanemana sotsialist August Rei. Heakskiidu sellele oli andnud nii ESTP riigikogurühm kui erakonna juhtkond.¹⁷⁶ Detsembri lõpus andis sellele oma toetuse ka partei IV kongress, kus siiski kostusid ka mõned opositsioonilised hääled. Karl Ast põhjendas seda sammu vajadusega *tööliskadele luua paremaid tingimusi praeguses ühiskonnas.*¹⁷⁷ Erich Joonas toetas seda seisukohta, tuues välja, et sotsialistid töö ja hoolekandeminister on suutnud lühikese ajaga töötavate rahvahulkade olukorda parandada.¹⁷⁸ Mihkel Martna oponentis, et sotsialistide käitumine võib kodanlikku korda õõnestamise asemel hoopis kindlustada ning *meie ei tohiks minna seda surma ära hoidma vaid peaksime ta lõppu kiirendama.*¹⁷⁹ Erakonnasisese opositsiooni resolutsioon, mis kohustas sotsialiste koheselt valitsusest lahkuma sai vaid 8 poolthäält, vastu oli aga 88 saadikut.¹⁸⁰ Aasta hiljem hindas kongress juba lõpu saanud valitsuse tegevust järgmiselt: *kuigi lühikese aja tõttu oli August Rei valitsusel raske teostada neid uuendusi, mis valitsuse tegevuskavas olid ette nähtud töötavate rahvahulkade huvides, (...) [siis] sellest hoolimata suutsid partei esindajad valitsuses läbi viia rea seadusi ja määrusi töötavate hulkade huvides.*¹⁸¹ Eriarvamus ministriküsimuses jäi erakonna sees siiski püsima. Peamised oponendid pealiinile olid Mihkel Martna ja Nigol Andresen, *kes ei väsinud analüüsima ühest või teisest valitsusest osavõtu konkreetseid tulemusi, leides tavaliselt need nigelavõitu olevat või siis pea olematud.*¹⁸²

Maailmas valla pääsenud majanduskriisi põhjuste sügavamatest aruteludega ESTP kongressidel ei

172 Laaman, *Erakonnad eestis*, 42.

173 ESTP I kongressi materjalid, 09.-10.04.25, ERA.87.1.1, 89.

174 Samas, 85.

175 Graf, *Parteid Eesti Vabariigis*, 232.

176 Kuuli, *Sotsialistid ja kommunistid*, 42.

177 ESTP IV kongressi protokoll, 29-30.12.28, ERA.87.1.118, 23.

178 Samas, 26.

179 Samas, 24.

180 Samas, 28.

181 ESTP V kongressi protokoll, 04.-05.02.30, ERA.87.1.185, 53.

182 Ant, *August Rei*, 109.

tegeldud. Piirduti tuttava retoorikaga. VI kongressil vastuvõetud resolutsioon väitis, et *kriisi põhjused jäävad kapitalistliku majandussüsteemi kestvuseni püsima*. Eesti tööstuse kriisi osas tegi muret ratsionaliseerimine ja tööviljakuse suurenemine, mistõttu oli vähem töölisi vaja ja neile, kes tööle jäävad, maksti vähem palka. Põllumajanduse kriisis süüdistati Ameerika suurfarme, mis oma odavama toodanguga on turu üleuputanud. 1931. aasta valimisplatvormi järgi on *majanduslik kriis, tööpuudus ja hulkade viletsus kapitalistliku valmistusviisi anarhia tagajärg, mis kõrvaldatav üksnes üleminekuga (...) sotsialismile*. Kuid see üleminek ei saa juhtuda üleöö, seega peab erakond oma poliitikat ajama nii, et *ühest küljest kergendada töötavate rahvahulkade olukorda kapitalismi kestas ja suurendada tööliklassi osavõttu majanduse juhtimises, ning teisest küljest laiendada riigi mõju rahvamajandusele nõnda, et selle abil kasvaks riigi plaanimajanduslik sektor kapitalistlikus majandusanarhias, luues seega järk-järgult eeldusi sotsialistliku plaanimajanduse teostamiseks*.¹⁸³ Ka VII kongressil rõhutati vajadust kapitalismi tingimustes hakata juba peale riigistamise ja *majanduse demokratiseerimisega*. Riigistamisele pidid minema juhtivad tööstusharud ja krediidasutused. Lisaks tuli hakata hindu reguleerima, tolle alandama, kehtestama (kus võimalik) 40-tunnine töönael ja naabritega tihedamat majanduskoostööd tegema.¹⁸⁴

Majanduskriisi ja sellega kaasnenud vabadussõdalaste tõusuga muutus ESTP nähtavalt närvilisemaks. Poliitilises retoorikas ei hoitud end tagasi ja süüdistati neid kõikvõimalikes süütegudes. Vapse nimetati *fašistlikuks liikumiseks*, mis kasutades ära valitsevat poliitilist ja majanduslikku kriisi, üritab inimesi *rahvavalitsusliku korra vastu ässitada*. Süüd selle liikumise tekkel nähti kodanlikel parteidel ja nende *lühinägelikkusel*. ESTP hoiatas, et vapside võimuleasaamine ei tooks kaasa rahva viletsuse vähenemist, kuna *märatsejatel endil ei ole ette näidata ühtegi abinõu majanduslikku kriisi vastu võitlemiseks*, hoopis vastupidi, nende *võimulepääsedes muutuks töötavate hulkade viletsus veelgi karjuvamaks, nagu näitavad fašistlike maade kogemused*. Lisaks veel järgneksid poliitilised repressioonid.¹⁸⁵

Majandusliku ja poliitilise kriisi süvenedes muutus teravamaks olukord ka parteisiselt. Kuna noorsotsialistid asusid toetama partei põhiliinist vasakul asuvaid seisukohti, tugevnes vasaktiiva mõju erakonna sees ning kaasnes ka nooruslik julgus oma erimeelsusi valjuhäälselt väljendada. *Konflikti üks peamisi allikaid oli erinev arusaamine sellest, kuidas tuleb võidelda fašismiohu vastu ja kaitsta demokraatiat*.¹⁸⁶ Partei põhiliin pidas vajalikuks jätkata koostööd mittemarksistlike erakondadega, kes samuti end vabadussõdalaste tõusust ohustatuna tundsid. *Jaan Tõnissoni [IV]*

183 ESTP VI kongressi protokoll, 28.-30.12.31, ERA.87.1.223, 144-145, 140.

184 ESTP VII kongressi protokollid, 28.-29.12.31, ERA.87.1.253, 42.

185 Samas, 40.

186 Kuuli, *Sotsialistid ja kommunistid*, 57.

valitsus loodi ning püsis sotsialistide toetusel, kuid ei toonud loodetud tagajärgi. Eesmärgiks oli vapside liikumise tõkestamine. Siinjuures ei oldud vastu ka Tõnissoni poolt kehtestatud kaitseesisekorrale, mis lisaks vapsidele ka sotsialistlike organisatsioonide puudutasid, ilmselt loodeti selmoel ka ESTP-sisest opositsiooni vaigistada.¹⁸⁷ Partei vasaktiib aga ei pidanud sellist taktikat õigeaks, vaid sooviti senisest enam rõhutada oma sotsialistlike väärtusi ja keskenduda nende levitamisele ja töölisklassi aktiveerimisele vabadussõdalaste vastu. Seejuures toetati ka koostööd kommunistide ja nende mõju all olevate ametiühingutega. *ESTP parempoolne tiib oli aga kategooriliselt vastu igasugustele kontaktidele kommunistidega,*¹⁸⁸ järgides nii STI põhiliini seisukohti. Vasaktiib leidis ka, et majanduslikku kriisi oleks pidanud kasutama sotsialismi ehitamiseks. Paremtiib jäi aga arvamusele, et sotsialismile üleminek ei toimu mitte kapitalistliku kriisi ajal, vaid siis kui kapitalism selleks piisavalt küps on, järgides siingi rahvusvahelistel kongressidel kõlama jäänud vaateid.¹⁸⁹

Parteisisesed pinged purskasid täielikult valla 1934. aasta veebruaris toimunud VIII ja ühtlasi ka viimasel kongressil.¹⁹⁰ Vasakopositsioon takistas kongressi tööd ja nii oli sunnitud juhataja August Rei tõdema, et *on võimatu jätkata kongressi tööd ja lõpetab kongressi.*¹⁹¹ Partei juhtkond ja enamik liikmetest pooldasid jätkuvalt Lääne-Euroopa sotsialismi ideoloogiat, suhtusid eitavalt kommunismi.¹⁹² Nemad panid oma lootused vapsiohu tõrjumisel Konstantin Pätsi peale. Karl Ast kirjutas hiljem, et Päts oli lubanud: *nendele poistele paneb ta päitsed pähe. Sotsialistidelt ei soovinud ta muud, kui et aitaksime valitsuse ametisse, usaldaksime ta tõelikku tahet vapsidele õige koht kätte näidata, lepiksime üleminekuaja kitsendustega ja hoiduksime kõrvalhoopidest.*¹⁹³

Lähenevad riigivanema valimised ja Andres Larka edu allkirjade kogumisel suurendasid sotsialistide hirmu. August Rei kirjutas eksiilis, et *olime küll kõik tol korral presidendi kandidaadid – Päts, Laidoner ja allakirjutanu . Kuid nüüd nõudis olukord koos tegutsemist, sest rahvavalitsuslik kord oli kaalul.* Selles olukorras olla Rei läinud Pätsu juurde ja öelnud: *Teil on võim. Päästke riik!*¹⁹⁴ Järgneval päeval toimus riigipööre. Erakonna juhtkond oli veendunud, et diktatuur oli vaid lühiajaline abinõu või vähemalt ajati seda joont internatsionaalile. 4. septembril läkitas ESTP kirja STI-le, kus kinnitas, et tänu 12. märtsil toimunud väliditi Eestis kodusõda ning et Päts ja Laidoner kui tuntud demokraadid oleval piisavaks garantiiks sellele, et pärast vapsiohu likvideerimist

187 Ant, *August Rei*, 116-117.

188 Kuuli, *Sotsialistid ja kommunistid*, 58.

189 ESTP VIII kongressi protokollid, 03.-04.02.34, ERA.87.1.346, 55.

190 ESTP siseste pingete vähendamiseks otsiti abi ka STI sekretäriilt Friedrich Adlerilt. Ant, *August Rei*, 127.

191 ESTP VIII kongressi protokollid, 03.-04.02.34, ERA.87.1.346, 61.

192 Graf, *Parteid Eesti Vabariigis*, 241.

193 Ant, *August Rei*, 118.

194 Samas, 124.

*minnakse Eestis demokraatia valitsemisvormide juurde tagasi.*¹⁹⁵

Demokraatia *come-backi* oodates alustas ESTP juhtkond erakonna sisest puhastust, sulgedes opositsioonilisi ühinguid ja visates häälekaimaid opositsionääre parteist välja.¹⁹⁶ Sama aasta juunis moodustati Riigikogus Marksistlik Tööraha Ühenduse rühm (MTÜ), mille ümber Eesti sotsialismi vasaktiib koondus. Nad pidasid vajalikuks koostööd kommunistidega, et pidurdada *reaktsiooni*. 9.juulil 1935 kirjutasid Nigol Andresen ja EKP keskkomitee liige Leo Loothing alla ühisrinde lepingule. Koostööd tehti enamasti ametiühingute tasemel, kuid ka 1938. aasta Riigivolikogu valimistel. Mitmed endise ESTP paremtiiva juhtivad tegelased nagu Erich Joonas, Aleksander Oinas ja Alma Ostra-Oinas asusid mõne aasta möödudes opositsiooni Pätsi ja Eenpaluga ning otsisid kontakte vasaksotsialistide ja kommunistidega. *Põhjuseks oli pettumus K. Pätsi antidemokraatlikus valitsemisviisis.*¹⁹⁷

3.3. Sotsialistliku Töölisinternatsionaali seisukohad sotsiaalküsimustes

Evolutsiooniliste reformidega tööliskonna elu parandada sooviva internatsionaali jaoks oli muidugi olulisel kohal sotsiaalvaldkond. Kuigi Versailles' lepingu kritiseerimisel ei hoidunud STI ennast tagasi, siis oli seal kirjas vähemalt üks punkt, mis sotsialistlikule tööliikumisele väga meeldis. Nimelt kohustusid kõik allakirjutanud riigid ratifitseerima ka Washingtoni konventsiooni, mille sisuks oli tööliikumise ammune eesmärk – 8-tunnise tööpäeva kehtestamine.¹⁹⁸ Seda peeti üheks tööliste suurimaks saavutuseks, nii *õnnitles [Marseille] kongress töölis- ja sotsialistlike jõude, kelle pingutused on viinud kaheksa tunnise tööpäeva seadustamiseni.*¹⁹⁹ Samas ei toonud see soovitud tulemusi, kuna paljud riigid (kaasa arvatud) ka mitmed suurimad tööstusriigid keeldusid hoolimata Versailles' lepingust Washingtoni konventsiooni endiselt ratifitseerimast. Nii seisis otsustavalt vastu Suurbritannia, kes tegi algust ka konventsiooni muutmise initsiatiiviga.²⁰⁰ STI nägi oma ülesandena teha *lõputut rahvusvahelist propagandat* oma eesmärgi realiseerumiseks.²⁰¹ Rahvusvaheline Tööorganisatsioon, mida juhtisid tööliikumise seotud inimesed ja oli seetõttu vägagi progressiivne organisatsioon, koostas ühtekokku 67 konventsiooni kahe maailmasõja vahel. *Ühelgi teisel elualal ei olnud ligilähedaseltki sama mahukat rahvusvahelist õigusnormistikku.* Kuid kuna riigid said valida, milliste konventsioonidega liituda ja millistega mitte, siis olid sotsialistlikud

195 Graf, *Parteid Eesti Vabariigis*, 242.

196 Ant, *August Rei*, 126.

197 Kuuli, *Sotsialistid ja kommunistid*, 61-63.

198 Rahvusvahelise Tööorganisatsiooni põhikiri sai Versailles' rahulepingu XIII osaks. Viljar Peep, *Eesti sotsiaalpoliitilise õigusloome arengujooned 1. omariiklusajal* (Tallinn: Argo, 2005), 34.

199 *Second Congress*, 290.

200 „Resolutsioon 8-tunnise tööpäeva kohta“, *Rahva Sõna*, 22.08.28, 2.

201 *Second Congress*, 291.

parteid pidevas võitluses ratifitseerimise eest.²⁰²

Olulise probleemina nähti ka läbi *kuldsete kahekümnendate* kõrgena püsinud tööpuudust. Keskseks nähti töötuskindlustuse rakendamist koos tööbörside asutamise ning töötute ümberõppeprogrammide rajamisega, seda kõike muidugi riiklikul tasandil. Vastu oldi *kapitalistidele, kes üritavad majanduskriisi lahendada tööaegu pikendades, töötasusid vähendades ja inimtöäjõudu karmimalt ekspuuteerides*. Sellised poliitikad toovad kaasa vaid kriisi intensiivistumise. Majandusliku tasakaalu taastamise teel rõhutati ka stabiilsete vääringute ja protektsionismist hoidumise olulisust.²⁰³

Olulise sotsiaalse valupunktina nähti alkoholismi: *parteid, kes on ühinenud Sotsialistlikus Töölisinternatsionaalis, näevad regulaarset ja süstemaatilist võitlust alkoholismi vastu kohustuslikku külge tööliste emantsipatsiooni võitluses*. Probleemi tuumana nähti seda, et selle asemel, et analüüsida oma sotsiaalmajanduslikku olukorda, *nüristasid üha rohkemad ja rohkemad miljonid töölised oma ajusid*. Ühinenud parteide kohusena nähti tööliste karsklusseltside loomist, samuti nähti vajalikuna karsklusõpetuse sisseviimist koolides. Kui rahva valgustamine selles valdkonnas oli jõudnud teatud tasemeni nähti olulisena ka alkoholarbimisele riiklike piirangute seadmist.²⁰⁴

STI kutsus üles kaotama surmanuhtlust. Vastu oldi sellele nii põhimõttelistest kui praktilistest kaalutlustest lähtudes. *Surmanuhtlust peab mõistma kui barbaarsust, kui häbiasja tsivilisatsioonile*. Toodi välja, et statistika näitab, et *surмага karistatavad süüteod ei kordu tihedamini maades, kus surmanuhtlus kõrvalejäetud, kui neis, kus ta veel tarvitusel*. Samuti toodi välja, et surmanuhtlust on kasutatud konservatiivsete valitsuste poolt oma poliitilistest vastastest lahti saamise eesmärgil.²⁰⁵

STI pööras tähelepanu ka naiste emantsipatsiooni küsimustele. Väideti, et kapitalism oli jätnud naised sotsiaalselt ja hariduslikult kehvemasse olukorda ja see tulenes nende poliitilise ja majandusliku võimu piiratuses. Nagu olid kodanlikud liberaalid eemaldanud kodaniku kategooriast töölised, olid nad seda teinud ka naistega.²⁰⁶ Juba Teine Internatsionaal oli kuulutanud naiste emantsipatsiooni olulisust, seda jätkas ka STI. *Sotsialistlikud parteid peavad pidama naiste täielikku emantsipatsiooni oma poliitika esmaseks sihiks. Nende kohus on töötada meeste ja naiste täieliku poliitilise võrdsuse nimel, eriti pidades silmas valimisõigust*. Oluline oli ka võrdsus kõigis

202 Peep, *Eesti sotsiaalpoliitilise*, 35.

203 *Second Congress*, 289-290.

204 *Samas*, 292-293.

205 „Kadugu surmanuhtlus!“, 1

206 Sassoon, *One Hundred Years of Socialism*, 416.

perega seotud küsimustes. *Nad* [sotsialistlikud erakonnad] *peavad nõudma naistele täielikku vabadust sisenemaks administratiivsesse, professionaalsesse ja industriaalsesse ellu, koos majandusliku võrdsusega.*²⁰⁷ Reaalsuses oli sotsialistlik liikumine meeste liikumine ja selle peale ei vaadatud hästi, et sotsialistlikud naised tegelevad *naiste küsimustega*. Kui oli soov tööliikumises läbi lüüa tuli end defineerida läbi oma sotsiaalmajandusliku staatuse, mitte läbi oma soo. Nii ei olnud ka aktsepteeritud koostöö kodanlike naisõiguslastega.²⁰⁸

Oluliseks peeti ka sotsialistlikku hariduse arendamist. Marseille' kongress *deklareerib, et töölisklassi progressiks ja lõplikuks võiduks on hädavajalik spetsiaalsete organisatsioonide loomine (...) eesmärgiga avaldada mõju laste harimisele sotsialistliku maailmavaate vaimus transformeerimaks haridust töölisklassi huvidele vastavaks*. Kaugema eesmärgina nähti Euroopas mingisuguse vahetussüsteemi rajamist, mille käigus eri riikide lapsi kokkuviidaks, lootuses et see Euroopa rahvaid lähendaks.²⁰⁹

3.4. Eesti Sotsialistliku Töölise Partei seisukohad sotsiaalküsimustes

Vabadussõja-aegsest valitsusest osavõtmise üks eeltingimus oli ESDTP jaoks 8-tunnise tööpäeva seadus. *Eesti riik aktsepteeris 8-tunnist tööpäeva kohe,*²¹⁰ kuigi *Eesti (...) ei ratifitseerinud* [Rahvusvahelise Tööorganisatsiooni] *konventsiooni nr. 1 8-tunnisest tööpäevast ja 48-tunnisest töönalast tööstuses*, siis faktiliselt oli see kehtestatud.²¹¹ Siiski oli juriidiline vastuvõtmine Eesti sotsialistide jaoks oluline, samuti oli eesmärgiks ületundide ja eriolukordade täpsem reguleerimine. Eesmärk saavutati 1931. aastal, kui ESTP koalitsioonis oli.²¹² Nii sai Eestis tööstustöölise tööaja küsimus tunduvalt vähem tähelepanu, kui STI kongressidel, kus seda alati väga rõhutati. ESTP kongressidel keskenduti enam maa ja maatöölise ning -kehvikute küsimustele. Enamiku Lääne-Euroopa jaoks põllumajandusküsimused primaarsed aga ei olnud ja nii ei saanud ka ESTP nendes küsimustes STI otsustest lähtuda. Marseille' kongressil on vastu võetud küll põllumajanduspoliitika resolutsioon, kuid selle sisuks on vaid ettepanek võtta maaküsimus ühel järgmistest kongressidest agendasse.²¹³

Eesti majanduse erinevus Lääne-Euroopa riikide omast tõi kaasa ka erinevused tööpuuduse

207 *Second Congress*, 291.

208 Sassoon, *One Hundred Years of Socialism*, 419.

209 *Second Congress*, 293.

210 Peep, *Eesti sotsiaalpoliitilise*, 28.

211 Samas, 37.

212 Samas, 43.

213 *Second Congress*, 293.

küsimuse rõhuasetustes. Kuna STI-s mängisid juhtivat rolli arenenud tööstusriikide parteid, siis said seal peajasjalikult tähelepanu nende probleemid. Peamiselt siis tööstustöölise seas läbi kahekümnendate kõrgena püsinud tööpuudus. ESTP oma kongressidel aga nägi probleemina jätkuva linnastumise käigus nõrka tööstust, mis ei suutnud maalt saabuvat lisatööjõudu ära kasutada. Kuigi rõhutati ka vajadust aidata tööstusettevõtteid arengus edasi näiteks laenude, kutsehariduse arendamise ja väliskapitali meelitamise läbi, siis peeti oluliseks ka maaparandust, riiklikke laene uutele talupidajatele ja saunikutele, agronoomiliste teadmiste arendamist jne.²¹⁴ Kuid ka tööbörse ja hädaabitöid töötutele. Lisaks seati eesmärgiks tööliste kindlustamine tööpuuduse vastu, *nagu see on teostatud kultuurriikides.*²¹⁵

ESTP programmis on ka olemas erakonna alkoholipoliitika põhimõte: *Alkoholimüügi kitsendamine kuni täieliku alkoholikeelu maksmapanemiseni.*²¹⁶ Surmanuhtluse küsimus oli Eesti sotsialistide jaoks mõneti probleemne. Nagu eelnevalt kirjeldatud kiideti heaks kommunistidele määratud surmanuhtlused, mis järgnesid 1. detsembri riigipöördekatsele. Siiski 1928. aasta kriminaalseadustiku arutelus kaitseti Riigikogus STI põhimõttelist seisukohta surmanuhtluse kaotamise vajadusest.²¹⁷ Erakonna programmis või resolutsioonides siiski märgatav küsimuse osas leida ei ole.

Kuna *võitlus sotsialismi nõuab nii nais- kui meesproletaarlase täit jõudu ja andmust* nähti vajalikuna soodustada naiste koondumist parteisse ja kindlustada neile isetegevuse võimalus parteis. Nii taheti luua üleriiklik naisorganisatsioonide keskkomitee, soodustada kohalike naisühingute moodustamist. Samuti soovitada, *et partei organisatsioonid valiksid võimalikult ka naisliikmeid vastutavatele kohtadele nii seespool kui väljaspool parteid.* Sellesisuline resolutsioon võeti erakonna V kongressil ühehäälselt vastu.²¹⁸ Kuid valimisnimekirjadesse ja eriti nende etteotsa naised ESTP-s väga ei jõudnud. Viie koosseisu peale kokku saatis ESTP Riigikokku kõigest neli naissotsialisti, mis, tõsi küll, võrreldes teiste parteidega pigem hea tulemus oli.²¹⁹ Erakonna programmis oli kirjas ka nõue maksta naistele ja meestele *ühesuguse töö eest ühesugune palk.* Samuti naiste töölt vabastamine 6 nädalat enne ja pärast sünnitust, imetusraha maksmine 9 kuud pärast sünnitust, lastesõimede loomine tööstusettevõtete juurde, kus palju naisi töötab ja võimalus rinnalaste emadele iga 3 tunni tagant oma lapsi imetada.²²⁰ Need nõudmised on üle võetud

214 ESTP IV kongressi protokoll, 29.-30.12.28, ERA.87.1.118, 73-74.

215 ESTP V kongressi protokoll, 04.-05.02.30, ERA.87.1.187, 59-60.

216 ESTP I kongressi materjalid, 09.-10.04.25, ERA.87.1.1, 146.

217 Ant, *August Rei*, 137.

218 ESTP V kongressi protokoll, 04.-05.02.30, ERA.87.1.187, 56.

219 Helmi Mäelo, *Eesti naine läbi aegade: naise osa Eesti ühiskondlikus ja rahvuslikus arengus* (Tallinn: Varrak, 1999), 246. Asutavast Kogust võttis osa seitse naissotsialisti.

220 ESTP I kongressi materjalid, 09.-10.04.25, ERA.87.1.1, 137.

Rahvusvahelise Tööorganisatsiooni emadust puudutavast konventsioonist, mida Eestis läbi viia ei õnnestunud.²²¹

ESTP järgis ka STI Marseille' kongressi resolutsiooni sotsialistliku hariduse levitamisest. Lisaks sotsialistliku ajakirjanduse edendamisele peeti vajalikuks ka tööliste haridusliidu loomist, mis läbi loengute, kursuste, lugemisringide jne sotsialistlikke ideid levitaks.²²² Kõik erakonna ühingud pidid asutama enestele raamatukogud ja selle viimase sotsialistliku kirjandusega sisustama ja hoolitsema ka selle eest, et töölisel seda kasutaksid.²²³ Sotsialistlikke materjalide kirjastamise kulusid aitas katta STI.²²⁴

221 Peep, *Eesti sotsiaalpoliitilise*, 46.

222 ESTP IV kongressi protokoll, 29.-30.12.28, ERA.87.1.118, 62.

223 ESTP V kongressi protokoll, 04.-05.02.30, ERA.87.1.187, 55.

224 Ruusmann, *Eesti Vabariik*, 25.

Kokkuvõte

Eesti sotsialistid aktsepteerisid proletariaadi võitluse universaalsuse printsiipi ning olid kohe pärast organisatsioonilise iseseisvuse saavutamist ja kogu oma tegevusaja vältel vägagi varmad osa võtma töölisliikumise rahvusvahelistest kogunemistest, ainsaks erandiks sotsialistliku internatsionaali lõhenemise aastad kahekümnendate algul. Eesti Sotsialistliku Tööliste Partei programm väidab, et *ESTP võitleb käsikäes teiste maade sotsialistlike parteidega*, ning taolist internatsionalismi toonitati pidevalt. Kuid need deklaratiivsed väljaütlemised ei jäänud sisutühjadeks, hoolikalt juhitud oma seisukohtade kujundamises Sotsialistliku Töölisinternatsionaali, ja ka selle eelkäija, kongresside otsustest. Seda kõige enam välispoliitilistes küsimustes, mille iseseisva arutamisega oma kongressidel Eesti sotsialistid end pea üldse ei vaevanud, mida ei ole vaja ka imestada, kuna STI-ga liitujad pididki välispoliitilistes otsustes internatsionaali ülimust tunnustama.

Majandusvaldkonnas on näha ESTP prioriteetide ja seisukohtade teatud lahknemine internatsionaali omadest, mis tuleneb Eesti majanduse agraarsest iseloomust, samas kui STI-s domineerisid Lääne-Euroopa arenenud tööstusriikide erakonnad ning nende prioriteedid. Nii ei saanud Eesti sotsialistid näiteks põllumajandusküsimustes üldse lähtuda rahvusvaheliste kongresside otsustest, kuna neid kunagi põhjaliku arutelu alla ei võetudki. Sarnane erinevus tuleb välja ka sotsiaalhoolekande osas: kui sotsialistide rahvusvahelistel kongressidel sai enim tähelepanu tööstustööliste sotsiaalse heaolu probleemid (kõige enam 8-tunnise tööpäeva nõue), siis Eestis oli akuutsem maatöölise ja -kehvikute olukorra parandamine.

Oma hoiakutes demokraatlikku riigikorda järgisid Eesti sotsialistid Euroopa sotsialismi põhijoont: kuulutati oma põhimõttelist toetust liberaaldemokraatlikule režiimile, samas rõhutades alati, et see ei ole lõplik ideaal, vaid kõigest kindlaim viis saavutamaks sotsialistliku ühiskonnakorralduse lõplik maksmapanek. Erinevalt Teisest Internatsionaalist otsustas STI, et sotsialistlikud parteid võivad valitsuse töös osaleda ka rahu ajal ning seda otsust ESTP, nagu enamik teisi, ka järgis. Pühendunult seisis partei vastu demokraatia rünnakutele paremalt ja vasakult. Kui jõuti arusaamisele, et ESTP-l ega seda toetaval sotsialistlikul tööliklassil endal ei ole piisavalt võimu kaitsmaks parlamentaarset korda, oldi valmis (naiivselt) aktsepteerima ka ajutisi piiranguid, et neid rünnakuid tagasi lüüa. Just demokraatia kaitsmise küsimus halvas partei töö. Erakonna enamus tegi koostööd kodanlastega ja soovis hoiduda sidemetest kommunistidega, vähemus aga hindas olukorda sootuks vastupidiselt.

Niisiis võib nõustuda teiste uurijatega ning pidada Eesti Sotsialistliku Tööliste Parteid tüüpiliseks Euroopa töölisparteiks, mis järgis üldiselt toleaaegset sotsiaaldemokraatlikku ideoloogiat, mida

kujundas Sotsialistlik Töölisinternatsionaal. Erakonna sees küll oli väljakujunenud vähemuses vasaktiib, mis oli opositsioonis nii erakonda juhtiva paremtiiva kui ka selle poliitilisi tõekspidamisi kujundava internatsionaaliga, kuid ka see oli sõdadevahelise aja sotsialistlike parteide juures tavaline. Eesti Sotsialistlik Tööliste Partei ei seisnud Euroopa sotsialismi põhiliinist otsustavalt ei paremal ega vasakul, vaid selle põhilised eriarvamused, eri rõhuasetused on seletatavad tööliste väikese osakaalu ja põllumajanduse domineerimisega riigi majandustegevuses ning terava sisepoliitilise võitlusega kommunistide ja vabadussõdalaste vastu.

ALLIKAD JA KIRJANDUS

Allikad

Arhiiviallikad

Eesti Riigiarhiiv (ERA, ERAF), Madara 24, Tallinn

Fond 87 – Eesti Sotsialistlik Töölise Partei

Fond 6495 – Kominterni Eesti seksioon Moskvas

Publitseeritud allikad

Arthur Henderson, „Rahvusvahelise sotsialistliku liikumise saavutusi“, *Rahva Sõna*, 12.08.28, 4-5.

Otto Bauer, „Euroopa teelahkmed: demokraatia päästmine või kodusõda“, *Rahva Sõna*, 05.08.31, 2.

„Eesti Sotsiaaldemokraatlike Töölise Partei III kongressi resolutsioonid ja otsused“, *Sotsiaaldemokraat*, 15.09.20, 1.

„Eesti Sotsiaaldemokraatlike Töölise Partei V kongress“, *Tulevik*, 30.12.22, 1, *Tulevik*, 03.01.23, 3.

„Internatsionaali üksmeel poliitilise seisukorra hindamisel“, *Rahva Sõna*, 06.08.31, 2.

„Kadugu surmanuhtlus!“, *Rahva Sõna*, 16.08.28, 1.

„Kõigi maade sotsialistidele“, *Rahva Sõna*, 06.09.33, 5.

„Kõigile meie poolehoidjatele, sõpradele ja seltsimeestele“, *Ühendus*, 03.11.23, 1.

Mihkel Martna, „Enamlusest“, *Sotsiaaldemokraat*, 14.01.19, 1.

Mihkel Martna, „Internatsionaal Luzernis“, *Sotsiaaldemokraat*, 21.08.19, 2.

Mihkel Martna, „Välispoliitika 1922. aastal“, *Tulevik*, 03.01.23, 1, 06.01.23, 2.

Protokollen des Internationalen Sozialistischen Arbeiterkongresses in Hamburg, 21. bis 25. Mai 1923 (Berlin: Dietz Nachfolger, 1923).

„Relvade vähendamise eest“, *Rahva Sõna*, 19.08.28, 7.

August Rei, „Töölisklassi ülesanded käesolevas revolutsionis“, *Sotsiaaldemokraat*, 19.08.17, 2.

„Resolution on militarism“, Julius Braunthal, *The History of the International: Volume 1, 1864-1914* (New York: Praeger, 1967), 361-363.

„Resolutsioon 8-tunnise tööpäeva kohta“, *Rahva Sõna*, 22.08.28, 2.

Second Congress of the Labour and Socialist International, at Marseille, 22nd to 27th August, 1925: Part 1 (London: The Labour Party, 1925) <<http://archive.org/details/SecondCongressOfTheLabourAndSocialistInternationalAtMarseilles22nd>> (13.06.2013).

Second Congress of the Labour and Socialist International, at Marseille, 22nd to 27th August, 1925: Part 2 (London: The Labour Party, 1925) <http://archive.org/details/SecondCongressOfTheLabourAndSocialistInternationalAtMarseilles22nd_157> (13.06.2013).

- „Sm. Martna resolustioon, ettepanud Berni sotsialistlikule kongressile“, *Sotsiaaldemokraat*, 04.03.19, 1.
- „Statutes of the Communist International“, Julius Braunthal, *The History of the International: Volume 2, 1914-1943* (New York: Praeger, 1967), 533-537.
- „Tedaandmine Eestimaa Sotsiaaldemokratilise Ühenduse I kongressi asjus“, *Sotsiaaldemokraat*, 28.09.1917, 3.
- The International at Lucerne, 1919* (London: The Labour Party, 1919), 7-8. <http://archive.org/details/international_atl00laborich> (11.08.13).
- The Second and the Third International and the Vienna Union* (London: The Labour Party, 1922), 83-85. <<http://archive.org/details/TheSecondAndThirdInternationalsAndTheViennaUnion>> (22.05.13).
- „The Situation in Germany and Central Europe and the Fight of the Working Class for Democracy“, 552-555, Julius Braunthal, *The History of the International: Volume 2, 1914-1943* (New York: Praeger, 1967).
- „The Strategy and Tactics of the International Labour Movement During the Period of Fascist Reaction“, 555-559, Julius Braunthal, *The History of the International: Volume 2, 1914-1943* (New York: Praeger, 1967).
- „The Twenty-one Points“, Julius Braunthal, *The History of the International: Volume 2, 1914-1943* (New York: Praeger, 1967), 538-542.
- „The World Political Situation and the International Labour Movement“, 548-552, Julius Braunthal, *The History of the International: Volume 2, 1914-1943* (New York: Praeger, 1967).

Kirjandus

- Nigol Andresen, *Mihkel Martna* (Tallinn: Sõprus, 1935).
- Jüri Ant, *August Rei – Eesti riigimees, poliitik, diplomaat* (Tartu: Rahvusarhiiv, 2012).
- William L. Blackwood, „German Hegemony and the Socialist International's Place in Interwar European Diplomacy“, *European History Quarterly*, 1 (2001), 101-140.
- Julius Braunthal, *The History of the International: Volume 1, 1864-1914* (New York: Praeger, 1967).
- Julius Braunthal, *The History of the International: Volume 2, 1914-1943* (New York: Praeger, 1967).
- G.D.H. Cole, *A History of Socialist Thought: Volume 6* (Houndmills: Palgrave Macmillan, 2002), 458-459.
- Mati Graf, *Parteid Eesti Vabariigis: koos eellooga 1905-1917 ja järellooga 1934-1940* (Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikooli Kirjastus, 2000).

- Werner Kowalski, *Geschichte der Sozialistischen Arbeiter-Internationale (1923-1940)* (Berlin: Deutscher Verlag der Wissenschaften, 1985).
- Olaf Kuuli, *Sotsialistid ja kommunistid Eestis 1917-1991* (Tallinn: O. Kuuli, 1999).
- Eduard Laaman, „Erakonnad Eestis“, *Jutustusi endisest Euroopast* (Tartu: Ilmamaa, 2011), 9-109.
- Herbert-Armin Lebbin, *Sotsiaaldemokratismi pankrot Eestis* (Tallinn: Eesti Raamat, 1970).
- Helmi Mäelo, *Eesti naine läbi aegade: naise osa Eesti ühiskondlikus ja rahvuslikus arengus* (Tallinn: Varrak, 1999).
- Eesti Ajalugu VI: Vabadussõjast taasiseseisvumiseni*, koos. Ago Pajur, Tõnu Tannberg, (Tartu: Ilmamaa, 2005).
- Viljar Peep, *Eesti sotsiaalpoliitilise õigusloome arengujooned 1. omariiklusajal* (Tallinn: Argo, 2005).
- Ants Ruusmann, *Eesti Vabariik 1920-1940: Sisepoliitiline areng* (Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikooli Kirjastus: 1997).
- Donald Sassoon, *One hundred years of socialism : the West European Left in the twentieth century* (London: I.B.Tauris, 2010).
- Casper Sylvest, „Interwar Internationalism, the British Labour Party, and the Historiography of International Relations“, *International Studies Quarterly*, 2 (2004), 409-432.
- Max Weber, „Poliitika kui elukutse ja kutsumus“, *Poliitika kui elukutse ja kutsumus. Teadus kui elukutse ja kutsumus* (Tallinn: TLU Press, 2010), 39-123 (108).

SUMMARY

The Influence of the Labour and Socialist International on the Estonian Socialist Workers Party

Karl Marx's and Friedrich Engels's *The Communist Manifesto*, which ends with the notorious rallying cry *Workers of the world, unite!*, popularized the notion that the struggle of the proletariat is fundamentally universal, in other words international. In this work it is set out to find out how much did the Estonian Socialist Workers Party (ESWP) believe in the internationalism of the labor movement and how much were they influenced by the decisions of the Labour and Socialist International (LSI) of which they were a member of. This is something that has not been looked at in a thorough way before. Also the claim, made by the contemporary journalist Eduard Laaman, that Estonian socialists were considerably more right-wing than the core of European socialism during the inter-war period will be tested. The research is based on the comparing the resolutions and manifestos made by the congresses of both the Labour and Socialist International and the Estonian Socialist Workers Party.

In the domain of foreign affairs members of the LSI gave away autonomy to the international, that means its decisions were compulsory to the member parties. So there was not much of a need for Estonian socialists to make an independent and thorough examination of foreign policy. In its own congresses the ESWP dealt mostly with the security of Estonia, but it also repeated the demands of the LSI for compulsory arbitration during conflicts, demilitarization and reducing the defence budget.

For the LSI the protection of the Soviet Union, even with all the faults that it had, was sacrosanct. LSI was afraid that the crushing of bolshevik power in Russia would lead to a reactionary wave in Western and Central Europe. Looking at the materials of the ESWP's congresses something similar to that is not found. They wanted friendly relationships with Estonia's eastern neighbour, but they were also very aware of the imperialist threat to Estonia's independence. Within the mainstream of the LSI there was always alive some hope for a united front of the labor movement, that means a merger of the LSI and the Communist International. Estonian socialists were very much opposed to that idea.

In interior affairs the views of the two organizations were similar. Both saw the liberal-democratic order as a great win for the working classes, but both also did not see this as an end in itself, but as

the best way to ensure the coming of a socialist society. Both were very much opposed to revolutionary ways of the communists, they believed that socialism will come gradually and not during economic crises. During the Great Depression and the rise of the anti-democratic and anti-marxists right-wing movements put both the Labour and Socialist Internationals and Estonian Socialist Workers Party in a difficult situation. While the majority in both organizations wanted closer cooperation with anti-facist bourgeoisie and have nothing to do with the communists, a minority desired the exact opposite.

In the domain of social policy there is a big difference between the international and Estonian socialist party. This is a result of the agrarian nature of Estonia's economy, while the LSI was dominated by parties of Europe's major industrial countries. The LSI never devised and voted on a resolution on agricultural policy, while that subject received a lot of attention from ESWP. Also in Estonia the principle of the 8-hour day and 48-hour week for industrial workers, which received the most attention from LSI's congresses, was accepted from the start, but this was not the case in many Western European countries, hence LSI's continuing attention.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, **Mark Gortfelder** (sünnikuupäev: 13.04.1991)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

bakalaureusetöö „Eesti Sotsialistliku Tööliste Partei mõjutatus Sotsialistlikust Töölisinternatsionaalist“,

mille juhendaja on dotsent Jaak Valge,

reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni; üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus 2. september 2013.